

158

RAAD VOOR HET
CULTUUR
BEHEER

Archeologie
Archieven
Monumenten
Musea

**ADVIES NR 14 VAN
DE RAAD VOOR HET CULTUURBEHEER**

Rapport van de Commissie
Prioriteiten Selectie Conservering
Archiefmateriaal

"HET BEHOUD GESELECTEERD"

Rijswijk, maart 1991

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

Boekmanstichting - Bibliotheek

Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
telefoon: ~~24 37 36~~ / ~~24 37 37~~ / ~~24 37 38~~ / 24 37 39

De uitleentermijn bedraagt een maand. Mits tijdig
aangevraagd is verlenging met een maand moge-
lijk, tenzij de publikatie inmiddels is besproken.

De uitleentermijn is verstreken op:

5 JULI 1993

19 JULI 1994

16 JAN. 1995

5 JUNI 1995

2-1-02

(049.3)351.852.12:7.025:930.253

91-545

**ADVIES NR 14 VAN
DE RAAD VOOR HET CULTUURBEHEER**

Rapport van de Commissie
Prioriteiten Selectie Conservering
Archiefmateriaal

"HET BEHOUD GESELECTEERD"

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

Rijswijk, maart 1991

Secretariaat
Postbus 5406
2280 HK Rijswijk
Telefoon (070) 3 40 62 05

Bezoekadres
Gebouw Hoopvoorde
Kamer 1713
Sir Winston Churchilllaan 362
Rijswijk

R A A D V O O R H E T

CULTUUR

B I J L I J D

Archeologie
Archieven
Monumenten
Musea

Aan de Minister van Welzijn,
Volksgezondheid en Cultuur
Postbus 5406
2280 HK RIJSWIJK

Nummer

Uw brief

Rijswijk

RCB-91-130

1 maart 1991

Onderwerp

Advies nr 14 inzake Prioriteiten selectie conservering
archiefmateriaal (rapport "Het Behoud Geselecteerd")

Mevrouw de Minister,

In het door de Raad voor het Cultuurbeheer i.o. uitgebrachte advies d.d. 1 maart 1989, nr MR-88.134, naar aanleiding van het rapport "Aanbevelingen voor de eerste aanpak van massaconservering van papieren bestanden in Nederlandse archieven en bibliotheken" is een nader advies aangekondigd over de in de adviesaanvraag bij dit rapport bedoelde "globale richtlijnen" met betrekking tot de selectie tot behoud van archiefmateriaal.

De tweede Afdeling van de Raad, de Rijkscommissie voor de Archieven, heeft met het oog op dat uit te brengen advies een commissie-ad hoc ingesteld. Met het door deze commissie uitgebrachte rapport kon de genoemde Rijkscommissie zich geheel verenigen. Zij heeft dit rapport vervolgens vastgesteld en als preadvies aan de Raad voorgelegd.

De Raad, van harte instemmend met het door de Rijkscommissie voor de Archieven ingenomen standpunt, moge u hierbij dit rapport "Het behoud geselecteerd" aanbieden.

Conform het oordeel van deze Rijkscommissie zij hierbij aangetekend, dat, anders dan waarschijnlijk in de adviesaanvraag is bedoeld, de aard van de "globale richtlijnen" niet is gezocht in een reeks van (altijd en overal) geldende praktische richtlijnen, maar in een voorstel voor een procedure, op grond waarvan concrete beslissingen kunnen worden voorbereid en getroffen.

Voorts moet er op worden gewezen, dat er in het rapport van wordt uitgegaan, dat het behoudsvraagstuk gezien moet worden vanuit het gemeenschappelijke en geïntegreerde perspectief van archivistische, juridische, technische en bedrijfs-economische overwegingen. Daarbij moet geconstateerd worden, dat vooral de bedrijfs-economische component nog het minste is ontwikkeld.

De Rijkscommissie volgend ondersteunt de Raad gaarne de in het rapport opgenomen aanbeveling tot onderzoek naar een daartoe noodzakelijk bedrijfs-economisch model.

De ontwikkeling van een dergelijk model behoort, naar de Raad meent, tot de generale verantwoordelijkheid van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur op het terrein van het cultuurbehoud, meer in het bijzonder die voor het archiefwezen in ons land.

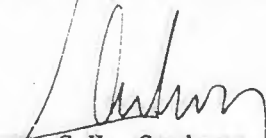
In de Nota Archiefbeleid (1985) is daarover o.m. opgemerkt, dat de generële taak voor het materiële behoud van archieven vorm en inhoud gegeven kan worden door van rijkswege de ontwikkeling te stimuleren van nieuwe methoden, hulpmiddelen en apparatuur voor massaconservering.

Het komt de Raad dan ook voor, dat het hierboven bedoelde onderzoek, als passend in dat kader, door het ministerie zou moeten worden gefinancierd, een en ander gefinancierd uit de middelen welke ter beschikking staan resp. komen op grond van het zgn. Deltaplan Cultuurbehoud.

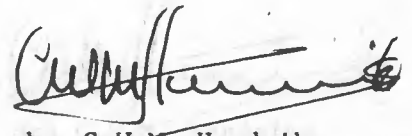
Voor wat betreft dat Deltaplan wijst de Raad u tenslotte gaarne op aantekening (5*) op blz. 13 van het rapport, waarin wordt geconstateerd, dat in het Plan van aanpak ten onrechte de intrinsieke waarde van archiefmateriaal uitsluitend gerelateerd wordt aan hun cultuurhistorische dimensie.

Op dit aspect komt de Raad nog terug in een binnenkort uit te brengen advies naar aanleiding van o.m. de nota Bedreigd Cultuurbezit.

Hoogachtend,
De Raad voor het Cultuurbeheer

mr C.H. Goekoop
voorzitter

drs C.W.M. Hendriks
algemeen secretaris

RIJKSCOMMISSIE VOOR DE ARCHIEVEN

Rapport van de Commissie
Prioriteiten Selectie Conservering
Archiefmateriaal

"HET BEHOUD GESELECTEERD"

Rijswijk, november 1990

**SAMENVATTING
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN**

SAMENVATTING
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

- (I.)* In oktober 1988 verscheen het rapport "Aanbevelingen voor de aanpak van de massaconservering van papieren bestanden in Nederlandse archieven en bibliotheken". In zijn adviesaanvraag over dit rapport verzocht de minister van W.V.C. aan de Raad voor het Cultuurbeheer (onder meer) ook om een advies over bij de selectie voor behoud van archiefmateriaal in acht te nemen globale richtlijnen. De Archiefraad, thans Rijkscommissie voor de Archieven, werd om een preadvies verzocht. Deze stelde daartoe een bijzondere commissie in, die tot studie-opdracht kreeg: "Het (trachten) ontwikkelen van richtlijnen en aanbevelingen aan de hand waarvan de beheerder terzake van de conservering van archiefmateriaal (de) prioriteiten voor de selectie tot behoud kan vaststellen".
- (II.) Voor deze studie-opdracht gold dat onder "conservering" werd verstaan: het geheel van conserverende maatregelen, die het behoud van de informatie beogen. Daarnaast heeft de commissie in haar rapport de navolgende randvoorwaarden in acht genomen: het begrip "conservering" omvat, waar nodig, tevens het begrip "restauratie"; haar onderzoek is beperkt gebleven tot het beheer van naar openbare archiefbewaarplaatsen overgebrachte archiefbescheiden, terwijl zij vooral aandacht heeft gegeven aan een beleidsmatige invulling van haar opdracht, omdat de technische ontwikkeling op het terrein van de conservering elders de nodige aandacht krijgt.

Prealabel is de vraag wat behouden dient te blijven: de informatie of de drager, waarop die informatie is gematerialiseerd (in stoffelijke vorm vastgelegd). De commissie definieert "archiefbeheer" als informatiebeheer (informatie-management). Informatiebeheer kan evenwel alleen maar concrete gestalte krijgen in het beheer van de stoffelijke drager ervan. Dit onderscheid is van meer dan alleen theoretisch belang: archiefbeheer laat geen ruimte om met voor blijvende bewaring in aanmerking komende informatie te manipuleren (in de positieve betekenis van het woord), daarentegen wel met de vorm, waarop of waarin die informatie is vastgelegd. De in het kader van de aangekondigde herziening van de Archiefwet 1962 verruimde regelgeving betreffende de vervanging van oorspronkelijke archiefbescheiden door andere informatiedragers zal in de toekomst de wettelijke grondslag voor zo'n beleid garanderen.

De commissie is van oordeel, dat het behoudsvraagstuk gezien moet worden vanuit het gemeenschappelijk en geïntegreerd perspectief van archivistische, juridische, technische en bedrijfs-economische overwegingen. Niet al deze aspecten zijn evenwel op dit moment voldoende ontwikkeld. De archivistische component, hier te verstaan als de toegepaste realisering van de hoofddoelstellingen van de archiefwetgeving (behoud en beschikbaarstelling) spreekt voor zich; de juridische component vormt de wettelijke grondslag voor toe te passen methoden en procédés.

* Deze nummers verwijzen naar de betreffende hoofdstukken van het rapport.

Daarentegen dienen de technische mogelijkheden nog nader onderzocht en verder ontwikkeld te worden. De bedrijfs-economische component stelt tenslotte de duidelijkste eisen, zij het dat terzake nog niet beschikt kan worden over een bedrijfs-economisch model. De commissie beveelt daarom de ontwikkeling van zo'n model aan. In een, aan een conserveringsplan ten grondslag liggende, kosten-baten-analyse zal uiteindelijk de verbaalslag naar een synthese tussen wensen, behoeften en mogelijkheden ten behoeve van de micro-selectie moeten geschieden. Hierbij verstaat de commissie onder micro-selectie: het proces van toedeling naar de verschillende conserveringsmethoden en het feitelijk treffen van maatregelen en handelingen strekkend tot de blijvende bewaring van de daarvoor bestemde informatie.

- (III.) Uitgangspunt van een beleid inzake de micro-selectie is de intrinsieke waarde van de voor bewaring bestemde informatie. Het doel, dat met de bewaring van die informatie wordt gediend, is daarbij in beginsel niet relevant.

Er kunnen een viertal categorieën van activiteiten in het kader van micro-selectie onderscheiden worden: conserverende handelingen, conserverende maatregelen en restauratie. Als vierde categorie onderscheidt de commissie de substitutie van archiefinformatie.

- (IV.) Onder "substitutie" wordt verstaan elke vorm van overzetting van informatie op een andere drager dan de oorspronkelijke, waarna de originelen vernietigd kunnen worden. Bij toepassing moeten hoge eisen worden gesteld aan de inhoudelijke kwaliteit en stoffelijke houdbaarheid van de vervangende informatiedragers. Nader onderzoek naar deze aspecten is geboden. Ondanks dat, kan reeds nu gesteld worden, dat er een omslagpunt is, waarbij de nadelen van substitutie, afgezet tegen de overige methoden, worden omgezet in voordelen. De commissie is overigens van mening, dat de mogelijkheid tot toepassing van substitutie beperkt moet zijn tot archiefmateriaal van na 1850. Naast een dergelijk, in regelgeving te verankeren, absoluut verbod beveelt zij relatieve criteria aan. Op grond van dergelijke criteria zal moeten worden bepaald of archiefinformatie van na 1850 al dan niet voor substitutie in aanmerking komt. Het gaat daarbij vooral om overwegingen, die betrekking hebben op het behoud van de oorspronkelijke drager, derhalve om, waar de aard van de informatie primair is gesteld, secundaire aspecten. De afweging van relatieve criteria dient te geschieden in een, verplicht voorgeschreven, beoordelingsprocedure, terwijl deze in een protocol zal moeten worden verantwoord.

- (V.) Voor wat betreft de praktijk van de micro-selectie, is de commissie van oordeel, dat daartoe uit bedrijfseconomisch oogpunt de meest gunstige oplossing dient te worden gekozen. Indien een dergelijke keuze afbreuk zou doen aan hetgeen in concreto als de archivistisch meest verantwoorde oplossing moet worden beschouwd, moet de meest adequate oplossing worden toegepast.

Uitgaande van zowel de waarneembare als de voorzienbare schade heeft de commissie een beoordelingstraject ontworpen. De verschillende elementen van dat traject zijn op dit moment nog niet voldoende ontwikkeld. Zij beveelt daarom nader onderzoek aan ten aanzien van o.m. de relatie tussen de materiële staat van archieven en de bedrijfseconomische meest gunstige oplossing alsmede een normering voor het vaststellen van die materiële staat. Zij stelt tevens voor om elke conserveringsactiviteit te doen begeleiden met een plan tot micro-selectie, dat, na uitvoering, tevens geldt als verantwoording.

- (VI.) In algemene zin onderschrijft de commissie tenslotte het nut van praktische aanbevelingen ten behoeve van archiefbeheerders voor het bepalen van bij micro-selectie in acht te nemen prioriteiten. Zij meent evenwel, hangende het door haar daarvoor aanbevolen nader onderzoek, thans te moeten volstaan met het aangeven van een, deels via regelgeving, afdwingbare algemene normstelling terzake. Die normstelling heeft vooral betrekking op de randvoorwaarden met betrekking tot de toepasbaarheid van de substitutie.

RAPPORT

I N H O U D

	Blz.:
I. Inleiding	3
II. Microselectie als geïntegreerd aspect van archiefbeheer	7
III. Opties en mogelijkheden	13
IV. Substitutie van originele archiefbescheiden	15
V. De praktijk	22
VI. Prioritering bij microselectie	24

Bijlagen

1. Overzicht van gebruikte en verder relevante literatuur
2. Elementen voor een ontwerp-besluit inzake de substitutie van archiefbescheiden door andere informatiedragers
3. Rapport "Intrinsic Value in Archival Material" (Washington, 1982)
4. Overzicht "Selectiecriteria Cultuurbehoud"

I. INLEIDING

In oktober 1988 verscheen het rapport "Aanbevelingen voor de eerste aanpak van de massaconservering van papieren bestanden in Nederlandse archieven en bibliotheken" van het Klankbordoverleg conservering archief- en bibliotheekmateriaal. Daarin werden de bestaande conserveringsmethoden geïnventariseerd en geanalyseerd, alsmede aanbevelingen gedaan ten behoeve van verdere ontwikkeling daarvan in het kader van een proefjaar massaconservering. In zijn adviesaanvraag (brief van 2 januari 1989, nr: MMA/Ar-4115) over dat rapport verzocht de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur de Raad voor het Cultuurbeheer (RCB) i.o. om, naast een algemeen advies, specifieke aandacht te schenken aan een aantal, door hem genoemde aspecten. Eén van diens vragen luidde:

"In het rapport wordt niet aangegeven wat de omvang van de problematiek is. De vraag op welke wijze selectie voor behoud op dit terrein zou moeten plaatsvinden houdt daar direct verband mee. Ik weet dat dit een gecompliceerde vraag is, doch verzoek u toch mij hier enige - globale - richtlijnen voor te geven".

In het advies van 1 maart 1989, nr. MR-88-134, merkte de Raad, zich baserend op het door de toenmalige Archiefraad uitgebrachte preadvies (advies nr. 351 d.d. 28 februari 1989), daarover het navolgende op:

"De Raad meent dat het niet op zijn weg ligt aan te geven wat de omvang van de problematiek is. Het berekenen van die omvang dient z.i. te geschieden door de desbetreffende instellingen op de hierboven, ad (a) (*1), bedoelde uitvoeringsniveaus. Over het verzoek om enige - globale - richtlijnen met betrekking tot de wijze waarop selectie voor behoud op dit terrein zou moeten plaatsvinden, zal de Raad zich nader bezinnen en daarop op een later moment terugkomen. Met de Hoofddirecteur Cultuurbeheer acht de Raad dit een essentieel, maar tegelijkertijd ook een gecompliceerd onderdeel van de problematiek, dat diepgaand beraad en zorgvuldig overleg vergt. Die bezinning behoeft, zo meent de Raad, effectuering van het in het rapport aanbevolen proefjaar echter zeker niet te verhinderen, daar de benadering van de in dat jaar te houden proefprojecten kwalitatief en niet kwantitatief gericht is en als een conditie voor verdere acties te beschouwen is."

 (*1) De hier bedoelde passage betrof een beschouwing over de rijksverantwoordelijkheid m.b.t. financiering van de kosten van daadwerkelijke conservering en restauratie. De RCB bracht als zijn mening naar voren, dat dergelijke kosten in bestuurlijk opzicht moeten worden toegerekend aan de overheid onder wie de desbetreffende instelling ressorteert.

Die "nadere bezinning" kreeg in eerste instantie vorm in een uitnodiging aan de Archiefraad om hierover te preadviseren. Na oriënterend overleg van de secretaris met een aantal deskundigen uit het archiefwezen, besloot de Raad in zijn vergadering van 10 mei 1989 conform de in het verslag daarvan gedane, aanbevelingen tot de instelling van een commissie-ad hoc. De voornaamste overwegingen daarbij waren, dat (onafhankelijk van het resultaat) een studie naar de zin van de door de minister van W.V.C. bedoelde richtlijnen nuttig zou zijn, omdat enerzijds verwacht mag worden dat de noodzaak tot (massa-)conservering in toenemende mate het beleid van de archiefbeheerders zal gaan bepalen en anderzijds over planning en prioriteiten nog weinig ondersteunend materiaal beschikbaar is. Tegen deze achtergrond werd aan genoemde commissie de navolgende studie-opdracht verstrekt:

"Het (trachten) ontwikkelen van richtlijnen en aanbevelingen aan de hand waarvan de beheerder terzake van de conservering van archiefmateriaal (de) prioriteiten voor de selectie tot behoud kan vaststellen".

Deze opdracht was enkel bedoeld om het kader van de werkzaamheden van de commissie aan te geven. De vrijheid binnen dat gebonden kader werd benadrukt door de toelichting, die aan het gehanteerde begrip "conservering" werd gegeven: "het geheel van conserverende maatregelen, die het behoud van informatie beogen". Het gaat daarbij niet alleen om de behandeling van de stukken zelf met behulp van stuksgerichte of massamethoden, maar ook om de nodige aandacht voor de omgevingsomstandigheden m.b.t. de bewaring ervan.

Voorts werd de commissie het navolgende plan van aanpak - bij voorkeur te realiseren binnen één jaar - in overweging gegeven:

- a. het formuleren van (theoretische) uitgangspunten,
- b. het op basis daarvan ontwerpen van op de praktijk gerichte criteria, en
- c. het toetsen van die criteria (bijvoorbeeld in twee of drie archiefdepots).

De commissie werd als volgt samengesteld:

voorzitter en lid:	drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije, lid van de Archiefraad, nadien van de Rijkscommissie voor de Archieven;
leden :	drs. J.N.T. van Albada, gemeentearchivaris van 's-Hertogenbosch, nadien van Dordrecht; mr. M.W. van Boven, rijksarchivaris in de provincie Noord-Brabant; drs. R.C. Hol, algemeen wetenschappelijk medewerker bij de Centrale Directie van de Rijksarchiefdienst; drs. P.C.B. Maarschalkerweerd, gemeentearchivaris van Amersfoort; de heer G.C.M. Noordam, gemeentearchivaris van Montfoort;
secretaris :	mr. L. Lieuwes, secretaris van de Archiefraad, nadien van de Rijkscommissie voor de Archieven.

De commissie is vijfmaal bijeengekomen, t.w. op 20 december 1989, 9 februari, 6 april, 22 mei en 11 oktober 1990. Door leden en secretaris werden een aantal discussie-notities verzorgd, die in deze rapportage zijn verwerkt.

Voor een overzicht van de gebruikte en verdere relevante externe documentatie wordt verwezen naar Bijlage 1.

Tijdens de werkzaamheden van deze commissie bracht de minister van W.V.C. - aangeboden bij brief van 22 januari 1990 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal - een notitie "Behoud papieren materialen in archieven en bibliotheken" uit (Kamerstukken II, 1989 - 1990, 21 443, nr. 1 e.v.).

In deze notitie wordt o.m. het volgende opgemerkt:

"Het selectievraagstuk in de archiefsector kent twee niveau's. De selectieprocedure van wat voor latere generaties van overheidsarchieven bewaard moet blijven is formeel vastgelegd in de Archiefwet. Er wordt naar gestreefd het vernietigingspercentage bij de (nog niet overgedragen) overheidsarchieven tot ca. 90 à 95% op te voeren. De tot nu toe in gebruik zijnde selectie-criteria hebben tot doel onderscheid te maken tussen archieven die voor tijdelijke (op termijn dus vernietigbaar) dan wel permanente (ofwel eeuwigdurende) bewaring in openbare archiefbewaarplaatsen in aanmerking komen. Volgens gangbare opvattingen hebben de laatst genoemde archieven alle recht op eenzelfde behandeling. Deze opvatting is echter de laatste tijd tot onderwerp van discussie geworden, mede met het oog op de prioriteitsstelling voor de conservering. In dit verband is de Raad voor het Cultuurbeheer gevraagd advies uit te brengen over richtlijnen voor selectie tot behoud. Dit advies zal voor eind 1990 worden uitgebracht zodat dan in nauwe samenspraak met de betrokken instellingen beleidslijnen kunnen worden uitgezet".

Bij brief van 20 juli 1990 bood de minister voorts aan de Tweede Kamer aan de nota "Deltaplan voor het cultuurbehoud, Onderdeel: Plan van aanpak achterstanden musea, archieven, monumentenzorg, archeologie".

In deze nota (blz. 12-13) wordt in Hoofdstuk 2 (Beleidsmatige overwegingen) over de sector "Archieven" het navolgende opgemerkt:

"De (Archief)wet (1962) verplicht de overheidsorganen hun archiefbescheiden in goede en geordende staat te bewaren. Na selectie wordt een deel van de archiefbescheiden overgebracht naar een archiefbewaarplaats. Voor dat deel gelden in principe dezelfde voorwaarden als voor de museale objecten: zij moeten geregistreerd en gedocumenteerd zijn, geconserveerd worden en zo nodig gerestaureerd en ze moeten onder goede depotomstandigheden worden bewaard.

Hoewel het dus gaat om een reeds opgeschoond bestand, is nog verdere selectie mogelijk. In veel gevallen kan de informatie-waarde van archiefbescheiden ook - zelfs beter - door substitutie op een andere drager (foto, microfilm, beeldplaat) tot zijn recht komen. Het originele archiefstuk kan dan aan gebruik worden onttrokken, soms zelfs worden vernietigd. Alleen archiefbescheiden met een intrinsieke waarde moeten, indien mogelijk, in hun originele vorm bewaard blijven.

Deze selectiecriteria zullen voor Nederland worden aangepast, mede op basis van een nog dit jaar door de Raad voor het cultuurbeheer (Rijkscommissie voor de archieven) uit te brengen advies over de selectie van archieven ten behoeve van de prioriteitsstelling bij conservering.

Voor het Delta-plan komen alleen die archieven in aanmerking die vanwege hun intrinsieke waarde als cultuurhistorisch document behouden moeten blijven".

II. MICROSELECTIE ALS GEINTEGREERD ASPECT VAN ARCHIEFBEHEER

De opdracht van de commissie beperkt zich tot het richting geven aan het opstellen van aanbevelingen en richtlijnen voor de selectie tot behoud van archiefbescheiden. De formulering van deze opdracht is, zoals in de Inleiding reeds aangeduid, daarentegen ruim gesteld. Niettemin bleek het noodzakelijk om het onderzoeksterrein enigszins af te bakenen, al was het maar om zoveel mogelijk misverstand over de taak en de wijze waarop daaraan vorm en inhoud is gegeven te voorkomen. De commissie heeft daartoe de navolgende randvoorwaarden in acht genomen:

- het begrip "conservering" is, zoals reeds gesteld in de bij de studieopdracht gegeven toelichting, zo ruim mogelijk gehanteerd: in voorkomende gevallen omvat het in deze rapportage mede het begrip "restauratie"(*2)
- ondanks de op zichzelf gelukkige tendens archiefbeheer te bezien vanuit de gehele levenscyclus (metaforisch: van wieg tot graf) van de archiefbescheiden, is de commissie er van uitgegaan, dat een eerste invulling van haar opdracht beperkt zou moeten blijven tot het beheer van naar openbare archiefbewaarplaatsen overgebracht archiefmateriaal.
"Selectie tot behoud" in de zin van de onderhavige rapportage komt, gemeten in tijdsvolgorde, eerst aan de orde na de selectie tot acquisitie door bedoelde diensten, derhalve na overbrenging van de archieven, waarbij idealiter, in de termen van een besluit van de Ministerraad uit 1971 (Nota Archiefbeleid 1985, blz. 9), sprake is van "geschoonde, dus van overbodige ballast ontdane archieven, die geïnventariseerd zijn".
- de commissie heeft zich voorts beperkt tot een beleidsmatige invulling van haar opdracht. Technische ontwikkelingen op het terrein van conservering - in verband met de actualiteit kan in dit verband worden genoemd het "proefjaar" massaconservering - krijgen elders de nodige aandacht.

Conservering van archiefmateriaal is een middel om de in de Archiefwet 1962 met betrekking tot de blijvende bewaring van archiefbescheiden neergelegde hoofddoelstellingen te kunnen realiseren, t.w. behoud en beschikbaarstelling.

Als zodanig dient het naar het oordeel van de commissie te worden ingepast in het aan het feitelijk archiefbeheer ten grondslag liggende beleid. Zij is daarom nagegaan met welke aspecten bij de formulering van een conserveringsbeleid rekening zou moeten worden gehouden. Als zodanig heeft zij de navolgende aspecten onderkend: de archivistische, juridische, technische en bedrijfs-economische. Immers, zo er tussen deze aspecten samenhang bestaat, zouden alleen bij een integrale aanpak de te definiëren criteria slechts tot verantwoorde, d.w.z. in de praktijk te verwezenlijken, keuzen kunnen leiden.

(*2) Zie voor de door de commissie gehanteerde omschrijving van genoemde begrippen blz. 14 van dit Rapport.

Prealabel daarbij is de vraag wat behouden dient te worden: de informatie of de drager waarop die informatie is gematerialiseerd (in stoffelijke vorm vastgelegd).

De Archiefwet 1962 kent het stoffelijk begrip (artikel 1, eerste lid onder b) "archiefbescheiden". Door middel van zijn circulaire van 10 januari 1975 heeft de toenmalige minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk duidelijk gemaakt, dat onder dat begrip ook "niet-schriftelijke registratievormen" te rekenen zijn.

Naar verwachting zal ook de thans in voorbereiding zijnde nieuwe archiefwet uitgaan van een stoffelijke definitie, zij het met toevoeging van een tweetal belangrijke elementen. Door toevoeging van de woorden "ongeacht hun vorm" wordt ondubbelzinnig gemaakt, dat ook elektronische en acoustische informatiedragers archiefbescheiden in de zin van de wet zijn. Voorts wordt de tot nu toe bestaande beperkte mogelijkheid om "reproducties ongeacht hun vorm" in de plaats te stellen van oorspronkelijke "archiefbescheiden ongeacht hun vorm" aanmerkelijk verruimd.

Uit een oogpunt van wetstechniek meent de commissie dat deze keuze voor een stoffelijk begrip moet worden gebillijkt, mits daarbij in aanmerking wordt genomen, dat het bij archiefbeheer in beginsel gaat om informatiebeheer, dat, om reden dat met het op zichzelf vluchtige begrip "informatie" weinig valt te doen, concrete vorm krijgt door het beheer van informatiedragers.

Dat onderscheid is van meer dan alleen theoretisch belang. Het brengt met zich mede, dat archiefbeheer geen ruimte laat om met voor blijvende bewaring in aanmerking komende informatie te manipuleren (in de positieve betekenis van dit woord), daarentegen wel met de vorm, waarop of waarin die informatie is vastgelegd. De hierboven bedoelde verruiming van de mogelijkheid tot vervanging van oorspronkelijke archiefbescheiden door reproducties biedt daartoe in de toekomst wettelijke grondslag.

De commissie wijst er overigens op, dat in het archiefwezen de opvatting, dat het bij archiefbeheer in essentie gaat om informatiebeheer en dat het beheer van de stoffelijke drager daarvan een afgeleide is, nog niet overal gemeengoed is.

Alvorens in te gaan op de vraag of en zo ja, welke prioritaire samenhang tussen deze bovenbedoelde deelaspecten bestaat dan wel wenselijk is, volgt hieronder een nadere, aspectgewijze uitwerking.

Archivistisch

Vastgesteld moet worden, dat selectiecriteria tot behoud van archiefmateriaal, voor zover ze al bestaan, geen formele status hebben, in de zin dat deze algemeen aanvaard dan wel afdwingbaar zijn. Eerder blijkt het tegendeel: dergelijke criteria zijn (vaak) produkt van individueel gemaakte keuzes van archiefbeheerders of -diensten. Door dat individuele, soms ook incidentele karakter is toetsing en onderlinge vergelijking van dergelijke criteria niet of niet goed mogelijk.

Als voorbeelden van dergelijke criteria kunnen de navolgende genoemd worden.

In het Beleidsplan restauratie en conservering van het Stadsarchief 's-Hertogenbosch (1985 e.v.j.) (zie ook bijlage 4) is een aantal selectie-criteria geformuleerd, waarvan de belangrijkste elementen als volgt kunnen worden samengevat:

- de juridische eigendom,
- de bewijskracht,
- de aanwezigheid van de informatie elders,
- het verlies van informatie bij overschrijving op een andere informatiedrager,
- de bijzondere historische betekenis van het origineel,
- waarde van het stuk in verhouding tot die van soortgelijke archieven,
- de ouderdom.

Een tweede voorbeeld is ontleend aan de gangbare praktijk bij de rijksarchiefdienst. In het kader van de relatie behoud-beschikbaarstelling worden voor schaduwarchivering de navolgende prioriteitstellende criteria gehanteerd:

- de raadplegingsfrequentie, en
- de slechte materiële staat, waaronder ten deze ook de bescheiden gerekend worden die door hun vorm of samenstelling (veel ongelijksoortige, losse vellen, bijvoorbeeld de notulen van de Minister-raad met bijlagen) problemen opleveren bij de raadpleging.

Stukken, die aan beide criteria voldoen, krijgen de hoogste prioriteit. Eenmaal verfilmde archiefbescheiden krijgen dan uit het oogpunt van conservering een lagere plaats op de conserveringsplanning.

Juridisch

In juridisch opzicht lijken twee^{de} zaken van belang. In de eerste plaats betreft dat het vigerende en toekomstige archiefwettelijke kader, waarbinnen archiefbeheer plaats dient te hebben, terwijl secundo het bewijsrechtelijke aspect aandacht verdient.

Het wettelijk kader is hierboven reeds aangestipt. De nu nog beperkte, straks verruimde mogelijkheid tot de vervanging van oorspronkelijke archiefbescheiden ("ongeacht hun vorm") door reproductie ("ongeacht hun vorm") biedt, zoals hierboven reeds vermeld, een voldoende wettelijke grondslag en derhalve legaal instrument om een beleid met betrekking tot de conservering gestalte te geven, bepaaldelijk door de mogelijkheden van substitutie van stoffelijke informatiedragers te benutten om oorspronkelijke informatie te conserveren en voor de toekomst veilig te stellen.

Mits zorgvuldig en verantwoord wordt omgegaan met de oorspronkelijkheid en authenticiteit van de informatie is in beginsel (bijzonder bij of krachtens de wet bepaalde gevallen, bijvoorbeeld wanneer zekere vormvereisten worden gesteld, daargelaten) de vraag naar de bewijskracht van archiefbescheiden niet relevant.

Kortheidshalve wordt verwezen naar de recente circulaire van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur van 26 juni 1990.

(*3)

 (*3) Circulaire d.d. 26 juni 1990, nr. CD/A90.806, Stcrt. 130.

Technisch

Hoewel de commissie hierboven heeft opgemerkt, dat haar onderzoek was gericht op de beleidsmatige aspecten van de conservering en in beginsel niet op de technische kanten ervan, is het duidelijk dat tussen beide een afhankelijkheidsrelatie bestaat.

Een aantal onderzoeken en proefprojecten naar nieuwe resp. aangepaste technieken en hulpmiddelen dienen nog uitsluitend te geven over onder meer ouderdomsverschijnselen van de verschillende soorten papier alsmede de houdbaarheid ervan wanneer dit volgens diverse (natuurkundige of chemische) behandelingswijzen is geconserveerd. Het is daarbij nuttig, indien schadetabellen worden opgesteld, die een relatie leggen tussen houdbaarheid en omgevingsfactoren per papiersoort, of ruimer gesteld, per soort en ondersoort informatie-drager.

Bedrijfseconomisch

De omvang van de problematiek van het verval van vooral papieren informatiedragers is nog nauwelijks bekend. Wel zijn er aanzetten gegeven voor schade-inventarisatie-programma's op grond van, overigens niet op elkaar aansluitende of verwisselbare, aangepaste systemen en vanuit meer inzicht in de problematiek dan in het verleden. De commissie verwijst in dit verband tevens naar het verslag van een door het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland uitgevoerd schade-inventariserend onderzoek, zoals dat recent in het Nederlands Archiefblad 94 (1990), blz. 49 e.v., is gepubliceerd.

Die, ten dele nog veronderstelde, omvang gerelateerd aan de beperkte middelen die beschikbaar zijn voor het behoud van archiefmateriaal, maakt het noodzakelijk de bedrijfseconomische component mee te wegen bij het opstellen van richtlijnen voor de selectie tot het behoud van het materiaal. Wordt dat nagelaten dan is de kans groot, dat, wellicht archivistisch onomstreden richtlijnen een dode letter zullen blijven.

Vanuit deze invalshoek worden in ieder geval de navolgende voorwaarden gesteld:

- de investeringen dienen zo effectief te worden ingezet, dat het rendement (=behoud van de te bewaren informatie en beschikbaarheid ervan) zo groot mogelijk is,
- de effecten van de inzet van middelen dienen langdurig van aard te zijn en zoveel mogelijk de noodzaak van nieuwe investeringen, ook voor de langere termijn, uit te sluiten, en
- de beleidskeuzes dienen eenduidig te zijn en te leiden tot duidelijke werkinstructies.

Om deze voorwaarden te kunnen hanteren zou het nuttig zijn, indien over een bedrijfseconomisch model voor het behoud van informatie en informatiedragers beschikt zou kunnen worden. Tot dusver heeft, voorzover de commissie bekend, een, op deze aspecten van het openbaar archiefwezen afgestemd, onderzoek niet plaatsgehad. De commissie wil daarom de ontwikkeling van zo'n model graag aanbevelen.

De door de commissie onderkende aspecten, waarmede in het conserveringsbeleid rekening moet worden gehouden, vertonen een onmiskenbare samenhang, zij het niet elk aspect in gelijke mate.

De archivistische component, hier te verstaan als de toegepaste realisering van de hoofddoelstellingen van de archiefwetgeving (behoud en beschikbaarstelling), spreekt daarbij voor zich zelf.

De juridische component vormt de wettelijke grondslag voor de toe te passen methoden en procedés.

Tot dusverre zijn deze aspecten het verst ontwikkeld.

Anders is dat (nog) met de technische mogelijkheden. Omdat nu eenmaal de stand der techniek (mede) bepalend is voor de realisering van hetgeen uit een beleidsmatig oogpunt geboden is dan wel wenselijk wordt geacht, is verdergaand onderzoek dringend noodzakelijk. Gelet op de massaliteit van de conserveringsproblematiek wordt thans - terecht - aandacht gegeven aan de (verdere) ontwikkeling van procedés van massa-ontzuring. Daarnaast is nader onderzoek naar de toepassingsmogelijkheden van vervangende (digitale of acoustische) opslag van informatie noodzakelijk.

Van de verschillende interfererende aspecten stelt wellicht de bedrijfs-economische component de duidelijkste eisen. In een, aan een conserveringsplan ten grondslag liggende, kosten-baten-analyse zal uiteindelijk de vertaalslag naar een synthese tussen de, deels immateriële, wensen en behoeften en de, deels materiële, mogelijkheden tot realisering daarvan moeten geschieden.

De studie-opdracht van de commissie beperkt zich tot het terrein van de conservering van reeds voor blijvende bewaring bestemde archieven. Binnen de gangbare selectiesystemen kan deze vorm van "selectie tot behoud" worden aangeduid als die tot micro-selectie (*4).

Het gaat daarbij anders dan de term "selectie" zou kunnen doen vermoeden, niet meer om een "selectie ter vernietiging of bewaring". De fase van de micro-selectie is uitsluitend gericht op een toedeling naar de verschillende conserveringsmethoden en het feitelijk treffen van maatregelen en handelingen welke strekken tot de blijvende bewaring van de daarvoor bestemde informatie.

(*4) "Selectie tot behoud" vindt plaats in vier, min of meer impliciete, beslissingsfasen:

In de meta-fase wordt bepaald welke instelling in beginsel welke archieven en verzamelingen gaat verwerven;

In de macro-fase wordt beslist of een archief of verzameling daadwerkelijk voor verwerving in aanmerking komt;

In de meso-fase wordt gezien welke (categorieën van) stukken uit een archief of verzameling blijvend dienen te worden bewaard resp. vernietigd kunnen/moeten worden;

In de micro-fase, tenslotte, worden de beslissingen genomen met betrekking tot de maatregelen en handelingen strekkende tot de bewaring van de daarvoor bestemde informatie.

Aan alle systemen ligt feitelijk een oordeel over de intrinsieke waarde van het archiefmateriaal ten grondslag. Microselectie is het complement, tevens sluitstuk van de voorgaande selectieprocessen: als vastgesteld is waar welke originele bescheiden bewaard dienen te worden, dient in de fase van de micro-selectie te worden bepaald hoe dit dient te gebeuren. Overeenkomstig bestaande wet- en regelgeving vindt die afweging plaats op het niveau van het bestuurlijk orgaan, dat met de zorg voor bepaalde archiefbescheiden is belast.

Tegen deze achtergrond - de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de afzonderlijke zorgdragers - zou men zich kunnen afvragen of een onderzoek naar centrale aanbevelingen en/of richtlijnen voor de aanpak van micro-selectie zinvol is. De commissie meent deze vraag positief te moeten beantwoorden, omdat deze problematiek voor het archiefbeheer een algemene betekenis heeft. Als zodanig is het belang ervan erkend in de Nota Archiefbeleid 1985 (blz. 16) en wordt het stimuleren van nieuwe methoden van archiefrestauratie en -conservering in het bijzonder van methoden, hulpmiddelen en apparatuur voor massa-conservering gerekend te behoren tot de generale verantwoordelijkheid van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur voor het bevorderen van het materiële behoud van het cultureel erfgoed.

OPTIES EN MOGELIJKHEDEN

In de fase van de micro-selectie is nog uitsluitend sprake van informatie, die een zodanige intrinsieke waarde heeft, dat zij behouden dient te blijven.

Die intrinsieke waarde behoeft niet enkel uit het individuele archiefdocument te worden afgeleid, maar kan ook ontstaan door diens samenhang met de overige bescheiden van een bepaald archief of - op zijn beurt - diens relatie met andere archieven (*5). Die intrinsieke waarde wordt voorts niet slechts bepaald door de (cultuur-)historische betekenis van de stukken, maar door hun totale informatiewaarde (*6).

 (*5) Vergelijk in dit verband artikel 3, eerste lid, van het Besluit algemene richtlijnen vaststelling vernietigingslijsten archiefbescheiden (1972), luidende:

- Bij het beoordelen van de vraag of archiefbescheiden in een (vernietigings-)lijst moeten worden opgenomen, wordt in aanmerking genomen de taak van het overheidsorgaan, waaronder de archiefbescheiden berusten, alsmede de verhouding van dit overheidsorgaan tot andere overheidsorganen.

(*6) Vergelijk in dit verband artikel 3, tweede lid, van het in aantekening (*5) aangehaalde besluit, luidende:

- Bij de in het eerste lid bedoelde beoordeling wordt rekening gehouden met het blijvend belang van de in de archiefbescheiden voorkomende gegevens voor de overheidsorganen, de recht- of bewijszoekenden en het historisch onderzoek.

Niettemin kan geconstateerd worden, dat mettertijd de cultuurhistorische component het belangrijkste argument voor de blijvende bewaring wordt. De nog gebruikelijke begrippen "oud archief" of "historisch archief" getuigen daarvan. De betekenis van de overige componenten verdampt als het ware, hoewel bewaring uit een oogpunt van (cultuur-)historisch belang anders gerichte raadpleging en gebruik van archiefmateriaal, bijvoorbeeld ten behoeve van recht- of bewijszoeking, niet per se uitsluit.

Ondanks genoemd verdampingseffect blijven derhalve de diverse componenten - in meerdere of mindere mate - hun betekenis voor de blijvende bewaring behouden. De commissie constateert in dit verband, dat in de hierboven geciteerde passage uit het Plan van Aanpak, Deltaplan Cultuurbehoud ten onrechte de intrinsieke waarde van (archief-)documenten uitsluitend gerelateerd wordt aan hun cultuurhistorische dimensie. Het ware juist geweest indien, in verband met de onplitsbaarheid van de overwegingen, die aan blijvende bewaring ten grondslag liggen, terzake een relatie was gelegd met de (neutrale) informatiewaarde van het blijvend te bewaren archiefmateriaal.

Als afzonderlijke categorieën van mogelijke activiteiten in het kader van de microselectie, welke het behoud van oorspronkelijke of vervangende informatiedragers beogen, zijn te onderscheiden:

a. Conserverende maatregelen:

Ingrepen ten gunste van de materiële staat van archivalia, zonder dat iets aan die archivalia wordt toegevoegd, met als uitgangspunt het voorkomen van verder verval.

Hieronder kunnen ondermeer worden begrepen de regeling van omgevingscondities (klimaat, verpakkingsmateriaal etc.), en organisatorische maatregelen (b.v. beperking of uitsluiting van raadpleging van archivalia al dan niet onder gelijktijdige aanbieding van de informatie op een andere informatiedrager).

b. Conserverende handelingen:

Ingrepen ten gunste van de materiële staat van archivalia, zonder zichtbare toevoegingen aan die archivalia, met als uitgangspunt het afremmen van verder verval.

Hieronder kunnen ondermeer de verschillende procédés voor massa-conservering worden begrepen.

c. Restauratie:

Ingrepen ten gunste van de materiële staat van archivalia, met zichtbare toevoegingen aan die archivalia, met als uitgangspunt het terugbrengen of zoveel mogelijk benaderen van een vroegere toestand.

Hieronder kunnen ondermeer worden begrepen aanvezeling van papier, herstel van perkament, vernieuwen van bindwerk, etc.

Deze indeling in drieën gaat niet alleen uit van het behoud van de oorspronkelijke informatie, maar tevens van het behoud van de originele dragers waarop die informatie is vastgelegd. Indien erkend wordt, zoals in Hoofdstuk II betoogd, dat het object van archiefbeheer (uitzonderingen daargelaten) niet ziet op het beheer van informatiedragers, maar op het beheer van informatie (informatie-management), kan deze min of meer traditionele driedeling met een vierde categorie worden uitgebreid, t.w. de substitutie van archiefinformatie. Omdat deze vorm van conservering nog niet algemeen geaccepteerd is - en de technische implicaties ervan nog onvoldoende duidelijk zijn -, zal deze vorm in een afzonderlijke paragraaf worden besproken.

IV. SUBSTITUTIE VAN ORIGINELE ARCHIEFBESCHEIDEN

De commissie verstaat in deze rapportage onder substitutie elke vorm van overzetting van informatie op een andere drager dan de oorspronkelijke, (*7) (*8) waarna de originelen vernietigd kunnen worden. Zoals in Hoofdstuk I reeds uiteengezet, zal de nieuwe archiefwet, naar verwacht, daartoe een deugdelijke juridische grondslag bevatten: het substituuut (in de terminologie van het wetsvoorstel: de reproductie) wordt volledig in de plaats gesteld van de vervangen originele bescheiden en worden rechtens als "archiefbescheiden" in de zin dier wet aangemerkt.

Archiefinformatie kan worden overgezet op andere dragers door middel van verschillende technieken, zoals bijvoorbeeld fotografische, digitale of acoustische. Gelet op het met substitutie beoogde doel, ligt het voor de hand, dat hoge eisen moeten worden gesteld aan de inhoudelijke kwaliteit (d.w.z. dat de gehele, innerlijke en uiterlijke informatiewaarde van het oorspronkelijke stuk behouden moet blijven) en stoffelijke houdbaarheid van de vervangende informatiedragers.

Kostprijs, kwaliteit en houdbaarheid van dergelijke informatie-dragers zijn aspecten die thans nog prohibitief kunnen zijn voor de toepassing ervan. Niettemin kan geconstateerd worden, dat zij de neiging hebben om zich in gunstige zin te ontwikkelen. Door het ontbreken van voldoende en betrouwbare gegevens - de literatuur op dit punt is, afhankelijk van de bron, nogal tegenstrijdig - is het thans nog niet mogelijk om voor de toepassing ervan op dit moment algemeen geldende uitspraken te doen. (*9)

 (*7) Onder "oorspronkelijke informatiedrager" dient hier verstaan te worden de stoffelijke vorm van de informatiedrager ten tijde van haar overbrenging naar een openbare archiefbewaarplaats.

(*8) Deze vorm van substitutie moet onderscheiden worden van de zgn. schaduwfotografie, foutief ook wel aangeduid als substitutiefotografie (vgl. de Discussienota Archiefbeleid (1982) blz. 46), waarbij, ter voorkoming van verder verval van de originelen, substituten daarvan voor raadpleging en gebruik ter beschikking worden gesteld. Deze vorm van conservering van oorspronkelijk materiaal is toe te rekenen aan de in Hoofdstuk III bedoelde categorie a.

(*9) Nader onderzoek naar de mogelijkheden van (genormeerde) toepassing van vervangende informatiedragers lijkt de commissie gewenst. Zo'n onderzoek zou zich bovendien moeten richten op de vraag waar het omslagpunt ligt, waarbij de nadelen van substitutie, afgezet tegen traditionele methoden van conservering en restauratie (en de kosten daarvan), omslaan in een voordeel.

Deze aspecten zouden kunnen worden geïntegreerd in het eerder in dit rapport (blz. 10) aanbevolen onderzoek naar de ontwikkeling van een bedrijfs-economisch model.

Het (prohibitieve) kostenaspect is evenwel betrekkelijk; zodra het origineel middels conservering of restauratie behandeld moet worden is het niet meer geldig. Dat wil zeggen dat er een punt op een glijdende schaal is, waarop het nadeel omslaat in een voordeel. Bovendien, wanneer er sprake is van een aanzienlijke compressie van informatie, gepaard aan een versneling van retrieval en een verhoging van de trefkans, gaan andere overwegingen meespelen. Wel wijst de commissie er op, dat substitutie zonder meer weinig zin heeft, indien de ruimtelijke bewaaromstandigheden (men vergeet het kostenaspect daarvan niet) niet optimaal zijn.

Substitutie vraagt om de nodige waarborgen om gegevens niet verloren te laten gaan.

Allereerst zal moeten worden bepaald welke bescheiden voor substitutie in aanmerking kunnen komen. Hiervoor kan men absolute en relatieve criteria formuleren.

Men zou de absolute criteria moeten beperken tot het verbod om bescheiden vóór 1850 te substitueren. De noodzaak van substitutie hiervan ontbreekt veelal. De archiefdepots zijn inmiddels op de opslag van deze archieven berekend en de problematiek van de verzuring betreft voornamelijk papier van na die tijd. Een dergelijk absoluut verbod damt de gevaren in van lichtvaardige vernietiging van archivalia uit een periode waar de informatiewaarde van archieven in relatie tot ander bronnenmateriaal het grootst is. (*10)

Een relatief criterium zou kunnen zijn dat historische en/of esthetische belangen zich tegen vernietiging van het origineel zouden verzetten. Dit zou per geval beoordeeld moeten worden.

Toetsing aan relatieve criteria moet plaats vinden bij het verlenen van toestemming voor substitutie. Daartoe zou een procedure analoog aan die van de incidentele machtiging ontwikkeld moeten worden.

Deze is overigens voorzien in het voorstel van Wet tot herziening van de Archiefwet 1962, zoals dat in de versie van juni 1989 destijds om advies aan de Archiefraad is voorgelegd.

Uitgangspunt voor een dergelijke regeling zou moeten zijn, dat bij substitutie de informatie "betrouwbaar, volledig, duidelijk en bruikbaar" wordt vastgelegd. Omdat te verzekeren en tevens als grondslag voor de terzake te nemen (bestuurlijke) beslissingen dient van de substitutie een protocol opgemaakt te worden, dat dient als feitelijk verslag en formele verantwoording.

(*10) Bij het archiefbeheer geldt "1850" ook nog als terminus a quo, waarbij er eenheid van opvatting bestaat dat van voor dat jaar daterende archiefbescheiden in beginsel niet voor vernietiging in aanmerking komen. Hoewel de Archiefwet 1962 een dergelijk termijn niet stelt, is zij in de geldende vernietigingslijsten archiefbescheiden voor de provinciale, gemeentelijke en waterschapsorganen (1989, 1983 resp. 1984) en de direct daaraan voorafgaande, uit resp. 1952/1981, 1948 en 1954/5 daterende, lijsten, als zodanig vastgelegd. De keuze voor genoemd jaartal is mede te herleiden tot de invoering van de Gemeente- resp. provinciale wet (1851 en 1850), die de vorming van nieuwe, veelsoortiger en omvangrijker archieven bij deze overheden tot gevolg hadden.

Voorts dient zo'n protocol, onder opgave van redenen, tevens ter compensatie van, mocht zulks (om technische redenen) onvermijdbaar zijn, bij de substitutie opgetreden informatieverlies.

In Bijlage 2 is een nadere uiteenzetting gegeven van de, in de ogen van de commissie, noodzakelijke minimelementen met betrekking tot de procedurele en formele aspecten van een dergelijke regeling.

Op grond van het bovenstaande komt de commissie tot de (voorlopige) conclusie, dat substitutie van oorspronkelijke archiefbescheiden in beginsel kan worden toegepast op archiefmateriaal van na 1850, tenzij, naast de informatiewaarde van dat materiaal, een bijzonder, weliswaar secundair, belang noopt tot bewaring daarvan.

Welke belangen, hierboven geïndiceerd als "historische en/of esthetische belangen" het kan betreffen, is nader uitgewerkt in het - in Bijlage 4 in extenso opgenomen - rapport "Intrinsic Value in Archival Material (Washington, 1982)".

Hierin worden de navolgende aspecten onderscheiden:

1. Physical form that may be the subject for study if the records provide meaningful documentation or significant examples of the form
2. Aesthetic or artistic quality
3. Unique or curious physical features
4. Age that provides a quality of uniqueness
5. Value for use in exhibits
6. Questionable authenticity, date, author, or other characteristic that is significant and ascertainable by physical examination
7. General and substantial public interest because of direct association with famous or historically significant people, places, things, issues, or events
8. Significance as documentation of the establishment or continuing legal basis of an agency or institution
9. Significance as documentation of the formulation of policy at the highest executive levels when the policy has significance and broad effect throughout or beyond the agency or institution."

Uiteraard moeten deze aanbevelingen gelezen worden in de bredere context van de archivistische cultuur en werkwijze waarbinnen zij tot stand zijn gekomen.

Zonder op de verschillende details in te gaan, zal het duidelijk zijn dat de aanbevolen criteria, zeker voor wat betreft derzelve toepassing, niet altijd zonder meer van toepassing (kunnen) zijn op de situatie in ons land.

Zij zijn immers gerelateerd aan een archivistische praktijk, waarin "sampling" wordt toegepast en waarin archiefstukken tot op het individuele-stuks-niveau in inventarissen (catalogi) worden beschreven. De commissie is overigens gebleken, dat deze criteria zijn opgesteld ten behoeve van het recordsmanagement bij de administratie zelf, derhalve niet voor de openbare archiefdienst. Dit verklaart mede de gedetailleerdheid ervan.

Hiervoor heeft de commissie reeds aanbevolen de toepassing van substitutie aan een onderste tijdgrens (1850) te binden. Kenmerkend voor de inventarisatie van archieven van na die tijd, is, dat deze, ten gevolge van de wijze waarop zij zijn gevormd, doorgaans op serie-niveau beschreven (moeten) worden. Daar komt nog bij, dat in Nederland (nog) de opvatting heerst, dat "sampling" niet behoort te worden toegepast. (*11)

De vraag dient bovendien gesteld te worden of door zo'n uitgewerkt scala van verbijzonderingen niet eerder het tegendeel wordt bereikt van wat met substitutie wordt beoogd. Het gevaar is groot, dat de uitzondering regel wordt en als zodanig een niet-bedoeld eigen leven gaat leiden: substitutie daarentegen veronderstelt, zeker nu deze vorm van microselectie nog geen gemeengoed is, een zekere bestuurlijke en ambtelijke durf en realiteitszin.

De commissie heeft niettemin overwogen of het raadzaam zou zijn voor een nader aan te duiden periode vanaf 1850 voor de substitutie een, voor wat betreft de toepassing van relatieve criteria, strenger regiem te laten gelden. Voor de eindtermijn van zo'n periode van aansluiting kunnen worden gezocht bij de reeds in de Discussie Nota Archiefbeleid, zij het nog voorzichtigheidshalve bij wijze van voorbeeld genoemde, jaar 1945, of zelfs later. Van archiefmateriaal uit de periode "1850 tot" zou, in verband met een "zwaardere" waardering van de secundaire kenmerken een terughoudender beleid ten aanzien van de toepassing van substitutie moeten plaats hebben dan voor materiaal van daarna. Voor laatstbedoelde periode zou dan als regiem kunnen gelden, dat substitutie altijd is toegestaan, tenzij, bijvoorbeeld, wettelijke voorschriften zich daartegen verzetten. De commissie heeft evenwel gemeend van een dergelijk onderscheid te moeten afzien. Enerzijds omdat het secundair belang van archiefmateriaal niet altijd door de tijdgenoot voldoende kan worden erkend, anderzijds om het idee niet te laten postvatten, dat substitutie per se geboden is, omdat daartoe de technische mogelijkheden bestaan;

 (*11) Niettemin schijnt de praktijk van archieftechnische vernietiging en documentaire bewaring voor te komen. Aanzetten tot "sampling" zijn gegeven in een aantal vernietigingslijsten archiefbescheiden (bijvoorbeeld: van vernietiging zijn uitgezonderd de chronologisch genummerde en gerangschikte dossiers waarvan het dossiernummer eindigt met het cijfer "1").

De commissie zou het toejuichen als in Nederlandse vakkringen een discussie over theorie en praktijk van "sampling" op gang zou komen. Voor een dergelijke discussie zou aangesloten kunnen worden bij de stimulansen die de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur vanuit haar algemene verantwoordelijkheid voor het behoud van het culturele erfgoed aan dergelijke discussies binnen de onderscheiden sectoren recentelijk heeft gegeven. In het bijzonder kan daarbij worden gedacht aan haar Plan van Aanpak, Deltaplan Cultuurbehoud, een plan dat als het ware gedragen wordt door de selectie-problematiek.

Voor het archiefwezen zou een dergelijke discussie door de Vereniging van Archivarissen in Nederland gestimuleerd kunnen worden.

voorts, omdat een ongeclausuleerde mogelijkheid tot substitutie geen bestuurlijk excuus mag worden om zich te onttrekken aan de overige met archiefzorg samenhangende aspecten en tenslotte - en dit gerelateerd aan de door de commissie gesuggereerde prohibitieve wettelijke bepalingen - omdat een dergelijk wettelijk stelsel nimmer een sluitend geheel zal opleveren, aangezien het uit anderen hoofde wordt getroffen dan uit een oogpunt van adequaat archiefbeheer.

Voorts heeft de commissie gezien of het zin zou hebben om een onderscheid te maken naar de rangorde (en functie) van categorieën van archiefvormers. Zo ja, dan zou dat kunnen betekenen, dat, afhankelijk van rangorde en functie, de archieven van bepaalde overheidsorganen wel en van andere niet voor substitutie in aanmerking komen. Het zij echter herhaald, dat in dit rapport enkel sprake is van voor blijvende bewaring in aanmerking komende archiefbescheiden na hun overbrenging naar een openbare archiefbewaarplaats.

Rangorde, functie (en onderlinge verhouding) van overheidsorganen zijn inhoudelijke en formele elementen, die een rol spelen bij het selectie-proces op het niveau van macro- en meso-selectie (= selectie tot bewaring, resp. vernietiging). Het resultaat van dat proces is een inhoudelijk samenhangend bestand aan archiefmateriaal. Om binnen dit bestand enkel en alleen ten behoeve van eventuele substitutie tussen de verschillende archiefvormers, louter op formele, staatsrechtelijke gronden, onderscheid te maken lijkt dan ook niet geraden.(*12)

 (*12) Vergelijk ook het in aantekening (*5) aangehaalde artikel 3, eerste lid, van het Besluit algemene richtlijnen vaststelling vernietigingslijsten archiefbescheiden, dat o.m. bepaalt, dat bij het ontwerpen van vernietigingslijsten archiefbescheiden rekening moet worden gehouden met de onderlinge verhouding van de desbetreffende overheidsorganen. De wijze waarop laat deze bepaling in het midden.

De commissie heeft nog gekeken naar de mogelijkheid om een dergelijk onderscheid te maken naar te onderscheiden niveaus van informatiedichtheid. Haar lijkt ook een dergelijk criterium moeilijk hanteerbaar, omdat, als het goed is, in beginsel de macro- en meso-selectie resulteert in een archiefbestand met de grootst mogelijke informatiedichtheid. (*13)

Een laatste mogelijkheid die de commissie heeft onderzocht is de substitutie te relateren aan de stoffelijke vorm resp. de materiële staat van de archiefbescheiden. In die optie zouden (in ieder geval) voor substitutie in aanmerking komen moeilijk hanteerbare formaten op materialen, bijvoorbeeld tekeningen of calques, en de informatiedragers die een erkend korte levensverwachting hebben. (*14)

Een praktisch probleem dat zich hierbij voordoet is, wanneer deze stukken verspreid in meer omvattende archieven berusten, hoewel in zo'n geval voor integrale substitutie van het gehele bestand gekozen zou kunnen worden. Een criterium, uitsluitend gebaseerd op deze overwegingen, zou de mogelijkheid tot substitutie (en de daaraan, ook in bedrijfs-economische zin, verbonden voordelen) te zeer inperken, reden waarom de commissie dit criterium als enige grond voor substitutie afwijst.

De commissie is de opvatting toegedaan, dat bij substitutie van oorspronkelijk archiefmateriaal rekening moet worden gehouden met de in dit rapport aangeduide relatieve criteria. Het volstaat echter naar haar mening als het in de door haar geopperde regelgeving tot deze vaststelling beperkt blijft. (*15) Hoogstens zou in de Nota van Toelichting daarbij kunnen worden aangegeven met welke secundaire aspecten, zowel in de fase van ambtelijke als die van de bestuurlijke beoordeling, rekening zou moeten worden gehouden om tot verantwoorde beslissingen te kunnen komen.

-
- (*13) Vergelijk voor het begrip "informatiedichtheid": R.H. Krans, Bedrijfsarchieven ter gemeentearchieven van Rotterdam - acquisitie en selecties (Nederlands Archievenblad 78 (1974), blz. 211 e.v., in het bijzonder blz. 218).
- (*14) Voor sommige, meer moderne (electronische) opslag-media, is de noodzaak tot (voortdurende) substitutie evident, wil de informatie behouden worden resp. bruikbaar en hanteerbaar blijven. Hiervoor kunnen een drietal hoofdzaken genoemd worden: nieuwe technische ontwikkelingen op het gebied van apparatuur ("hard ware") dwingen tot omzetting ("overschrijving" of "conversie") van het materiaal (ponskaarten —> magneetbanden —> optische systemen e.d.); daarnaast vormt de houdbaarheid van de drager een probleem, omdat waarborgen voor de houdbaarheid ervan vaak ontbreken; een derde reden voor conversie wordt gevormd door voortdurende wijzigingen met betrekking tot de programmatuur.
- (*15) Vergelijk in dit verband het in aantekening (*6) aangehaalde artikel 3, tweede lid, van het Besluit algemene richtlijnen vaststelling vernietigingslijsten archiefbescheiden, dat slechts aangeeft dat met bepaalde (relatieve) belangen rekening dient te worden gehouden.

Die verantwoording zal dienen te geschieden in het substitutie-protocol. Het materiaal is dan wellicht uit archivistisch oogpunt tamelijk uniform, want in hoofdzaak serie-matig gevormd, qua herkomst en inhoud is het veelsoortig. Het zwaartepunt van de beoordeling van wat in concrete gevallen geboden is, ligt daarbij besloten in de procedure, niet in centrale wet- en regelgeving. Dit vooronderstelt uiteraard een zeker vertrouwen in de bij zulke procedures in acht te nemen zorgvuldigheid.

Waar de aanleiding voor deze rapportage, naast een onderzoek naar de mogelijkheden tot volume-reductie van reeds overgebracht archiefmateriaal, mede gelegen lijkt te zijn in een ondanks selectie op macro- en meso-niveau, tomeloze toename van de over te nemen archiefbestanden, lijkt substitutie een aantrekkelijke oplossing om te komen tot een drastische terugbrenging van het volume van die bestanden. Hierover merkt de commissie op, dat, ondanks dit aantrekkelijke aspect, de substitutie geen panacee is voor alle problemen die zich bij het beheer van meer contemporaine archieven voordoen. Zo zal in het algemeen slechts overgegaan kunnen worden tot substitutie, nàdat alle, min of meer traditionele (ook al geschiedt dat met hedendaagse hulpmiddelen) bewerkingen tot ontsluiting van een archiefbestand zijn afgerond. (*16) Men kan daarbij zelfs voor de vraag komen te staan of het nuttig ruimtelijk rendement na substitutie opweegt tegen de investeringen qua tijd, geld en menskracht die aan selectie en inventarisatie van zo'n bestand zijn besteed. Bovendien moet gewaakt worden tegen de wel verkondigde opvatting, dat de noodzaak tot informatie-compressie, welk het gevolg is van de vernietiging in de fase van macro- en meso-selectie, door volume-indikking na substitutie minder dringend zou worden. Ook bij substitutie moet de vernietiging van "overbodige ballast" gezien worden als een voorwaarde tot betere ontsluiting, d.i. toegankelijkheid en raadpleegbaarheid, van het archiefmateriaal.

(*16) In dit verband zij verwezen naar het waarschuwendende woord van de Archiefraad in advies nr. 15, d.d. 9 juni 1970 (gedrukte versie, blz. 71), dat, gelezen in de context van die tijd, nog steeds actueel is:

"Bovendien vergeet men maar al te vaak, dat de raadpleging van op microfilm gebrachte archieven slechts mogelijk is, indien zij vooraf zijn geïnventariseerd; men is er niet mee klaar door een aantal km' ongeïnventariseerd archief eenvoudig door de filmcamera te draaien. Ook om deze reden biedt dus het verfilmen geen oplossing van het ruimteprobleem."

V. DE PRAKTIJK

Zoals hiervoor opgemerkt is de bedrijfseconomische invalshoek bepalend voor het vinden van aansluitingen tussen het probleem en de mogelijke oplossingen. Daarnaast geldt, dat altijd de informatie, soms ook de oorspronkelijke archiefbescheiden, als object behouden dienen te blijven. Dit tezamen leidt tot het volgende uitgangspunt:

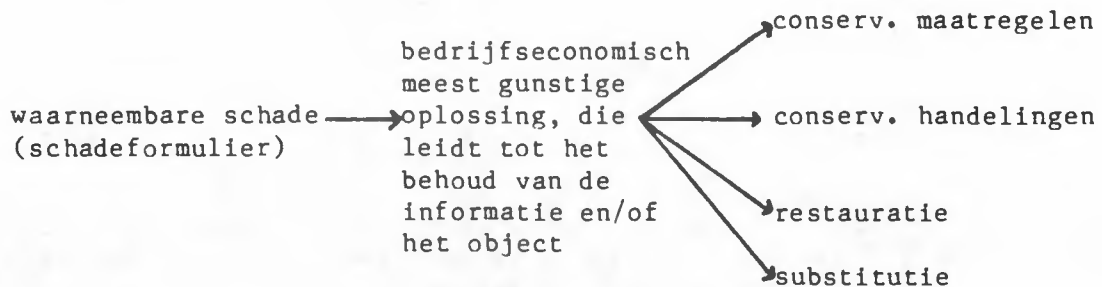
Uit bedrijfseconomisch oogpunt dient de meest gunstige oplossing te worden gekozen.

Indien een dergelijke keuze afbreuk doet aan hetgeen in concreto als de archivistisch meest verantwoorde oplossing moet worden beschouwd, wordt de meest adequate oplossing tot behoud van het object toegepast.

Dit lijkt een objectief criterium, dat toepasbaar is als alle afzonderlijke elementen ervan bekend zijn. Dit is echter slechts gedeeltelijk het geval, hetgeen geïllustreerd kan worden met het aspect van de "materiële schade".

Het "Eindrapport van de projectgroep normering materiële toestand archieven" (Rijksarchiefdienst, november 1989) signaleert, dat er (nog) onvoldoende inzicht is in de relatie tussen de materiële staat van archieven en de bedrijfseconomisch meest gunstige oplossing. Verder wordt geconstateerd, dat ook een normering voor het vaststellen van de materiële staat van archivalia ontbreekt. Men doet in dit verband de aanbeveling gebruik te maken van de oppervlakte waarneming, waarbij zonder technische hulpmiddelen waarneembare schadesoorten worden geregistreerd.

Het beslissingstraject kan dan als volgt schematisch worden weergegeven:

In zijn eenvoud is dit traject echter te beperkt. De implicatie ervan is namelijk, dat pas handelend wordt opgetreden, indien schade geconstateerd wordt. Uit bedrijfseconomisch oogpunt is dit geen acceptabele handelwijze. Ook "mogelijke schade" of "voorzienbare schade" dient meegewogen te worden. De voorzienbare schade kan het gevolg zijn van verzuring en andersoortig verval, vooral als gevolg van raadpleging. Hierbij dient te worden aangetekend, dat vaststelling en normering van de verzuringsproblematiek nog niet definitief mogelijk is, en dat mogelijke schade als gevolg van raadpleging slechts indicatief kan worden geregistreerd. Toch zullen ze meegewogen dienen te worden, desnoods a-systematisch en subjectief (gezond verstand).

Het beslissingstraject wordt dan:

- I.   waarneembare schade
          (schadeformulier)
          of   etc.
- II.   voorzienbare schade
          (termijn)

Dit traject vraagt om de beantwoording van de volgende vragen:

- a. Inzicht in de kosten van de verschillende methoden en behandelingen.
- b. Vaststelling en normering van de exogene, deels autonome problematiek (o.a. de verzuring).
- c. Vaststelling van een indicatieve relatie tussen raadpleegfrequentie van de informatiedrager en schade.

Als dit gebeurd is kan de praktische toedeling van archivalia aan een der categorieën van conservering, zoals deze door de commissie in Hoofdstuk III zijn onderscheiden, plaatsvinden en de daarbinnen aangewezen behandeling worden vastgesteld.

Het is overigens raadzaam om elke conserveringsactiviteit te begeleiden met een plan tot micro-selectie, waarin de verschillende fasen van het zoëven bedoelde traject en de uiteindelijke toedeling en behandeling worden geprognoseerd. Zo'n plan heeft zowel prospectieve als retrospectieve betekenis, omdat het nadien ook geldt als verantwoording voor de uitvoering en derhalve voor de "geschiedenis" van de informatie en/of informatiedrager van belang is. (*17) Voor de substitutie van archiefbescheiden acht de commissie - zie hiervoor Hoofdstuk III - een dergelijk protocol een noodzakelijke voorwaarde.

(*17) Vergelijk in dit verband de in de artikelen 5 en 10 van het Archiefbesluit bedoelde verklaring betreffende de vernietiging respectievelijk de vervreemding van archiefbescheiden.

VI. PRIORITERING BIJ MICROSELECTIE.

In de voorgaande paragrafen heeft de commissie een beeld geschetst van de algemene, bij microselectie in acht te nemen, uitgangspunten en mogelijkheden. Daarbij zijn min of meer ideale relaties gelegd. De realiteit gebiedt echter te erkennen, dat wat uit een oogpunt van archiefbeheer (informatiemanagement) geboden is, om andere redenen nog niet of slechts gedeeltelijk haalbaar is: gebrek aan mankracht, tijd, financiële en technische middelen. Ook in juridisch opzicht kan zich een complicatie voordoen. De Archiefwet 1962 gaat immers uit van twee in beginsel moeilijk verenigbare, fundamentele uitgangspunten, t.w. enerzijds de plicht tot behoud van de archieven voor nu en de toekomst en anderzijds de openbaarheid en de daarmee samenhangende mogelijkheden tot raadpleging en gebruik ervan. De commissie meent dat hier sprake is van een schijn-tegenstelling, omdat - het moet nog maar eens gezegd worden - de wet de met de zorg voor archiefbescheiden belaste overheidsorganen verplicht tussen die uitgangspunten bestuurlijk een brug te slaan.

Het is niettemin reëel uit te gaan van de gegeven schaarste aan middelen - de bedrijfs-economische component -, hetgeen betekent dat zowel beleidsmatig als procesmatig prioriteiten moeten worden gesteld.

Prioriteiten zijn gebaseerd op keuzes. Iedere keuze is daarbij arbitrair.

De commissie is daarom nagegaan of die keuze-bepaling op enigerlei wijze genormeerd en/of geobjectiveerd kan worden in algemeen geldende aanwijzingen en/of richtlijnen.

In Hoofdstuk II heeft de commissie, ondanks de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de individuele zorgdragers, weliswaar gewezen op het nut van dergelijke aanwijzingen, doch moet daar thans aan toevoegen, dat dergelijke regels slechts een globaal, generaliserend karakter kunnen hebben. Er zal dan ook eerder slechts sprake kunnen zijn van een algemeen toetsingskader dan een verplichtende norm.

Daar komt nog bij, dat op centraal niveau niet kan worden uitgemakt of beoordeeld wat de specifieke wensen en behoeften, laat staan de opportuniteit daarvan, zijn bij de afzonderlijke archiefdiensten of -bewaarplaatsen: de feitelijke beslissingen omtrent microselectie dienen ook de praktische redenen aldaar te worden voorbereid en genomen. Met een variant op het bestuurlijke adagium "Wie bepaalt, betaalt", zou men kunnen zegen: Wie betaalt, bepaalt. De vraag, wie betaalt, is beantwoord in de Archiefwet 1962.

In verband met de hiervoor door de commissie geconstateerde, aan microselectie ten grondslag liggende, algemeen geldende problematiek, is zij nagegaan welke handreiking aan de zorgdragers gedaan kan worden om te kunnen komen tot een zo weloverwogen beoordeling en investering.

Zo'n algemeen referentiekader heeft, het zij nogmaals benadrukt, relatieve betekenis. Tal van specifieke omstandigheden kunnen, dienen zelfs, een eigen invulling (te) geven aan een "plan tot microselectie".

Die omstandigheden kunnen bovendien veelsoortig zijn: van feitelijke situaties (aspecten als de aanwezigheid van bepaalde archieven of archiefbestanddelen, bijvoorbeeld in vergelijking met elders, de gebruiks- en raadplegingsfrequentie, de materiële toestand) tot en met subjectieve, vaak tijdgebonden inzichten (o.m. betreffende de "historische" waardering van het materiaal).

Gegeven het uitgangspunt bij microselectie: het (duurzame) behoud van archiefinformatie, alsmede de noodzaak de daarvoor beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk te distribueren, ligt het, voor de hand om, ter vaststelling van de noodzakelijke prioriteiten, aansluiting te zoeken bij de intrinsieke waarde van het archiefmateriaal.

Zij heeft daarbij in eerste instantie gezocht of op het bredere terrein van het behoud van het culturele erfgoed recentelijk denkbeelden en methoden zijn ontwikkeld, die bruikbare selectie-criteria zouden kunnen opleveren.

In aansluiting op de hiervoor, in hoofdstuk II bedoelde bij of door archiefdiensten terzake ontwikkelde criteria, kunnen in dit verband genoemd worden:

1. het Eindrapport van de Projectgroep Normering materiële toestand archieven, hoofdstuk 7. Conclusies en Aanbevelingen ('s-Gravenhage, november 1989).
2. de Wet tot behoud van cultuurbezit, Stb. 1984, 49, juncto het Besluit behoud cultuurbezit, Stb. 1985, 262.
3. de Inleiding (samenvatting) van drs. J.W.M. de Jong "De kunst van het selecteren/ het selecteren van Kunst" (Sigmond - symposium d.d. 31 augustus 1989; samenvatting gepubliceerd in N.A.B. 93 1989), 305-307).

De belangrijkste passages hiervan zijn opgenomen in Bijlage IV. (*18)

Daarnaast heeft de commissie, hoewel toegesneden op het substitutievraagstuk en met inachtneming van hetgeen zij daaromtrent reeds heeft opgemerkt, het rapport "Intrinsic Value in Archival Material (Washington, 1982)" in deze beschouwingen betrokken.

 (*18) In dit verband zijn nog te noemen de Richtlijnen voor de bescherming tegen oorlogsgevaaren van kunstschaten in musea, bibliotheken en archieven, zoals vastgesteld bij gemeenschappelijk besluit van de ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Binnenlandse Zaken en van Defensie, d.d. 4 mei/21 juli/3 augustus 1939. Het hierin gehanteerde selectie-instrumentarium lijkt, hoewel dit besluit formeel nog steeds van kracht is, niet echt meer toegesneden te zijn op de huidige inzichten omtrent selectie in het algemeen en op de situatie, waarvoor het regelen beoogt te stellen in het bijzonder.

De commissie heeft overigens nog geen rekening kunnen houden met de denkbeelden omtrent de selectie van het cultureel erfgoed, zoals deze door de minister van W.V.C. in haar Deltaplan Cultuurbehoud zijn (worden) ontwikkeld. Deze denkbeelden zijn aangekondigd in het Plan van Aanpak.

Conservering van archiefmateriaal "tot 1850" zou derhalve gericht moeten zijn op behoud van de oorspronkelijke informatie zowel als van de oorspronkelijke informatiedrager. Voor materiaal van na die periode zou daarnaast, conform de door de commissie geadviseerde procedureregels, de mogelijkheid van substitutie dienen te bestaan.

In de Nota Archiefbeleid (1985), blz. 16, wordt evenwel over de generële verantwoordelijkheid op het terrein van "het materiële behoud van archieven" opgemerkt, dat deze vorm en inhoud kan worden gegeven door van rijkswege de ontwikkeling te stimuleren van nieuwe methoden, van archiefrestauratie en -conservering, in het bijzonder van methoden, hulpmiddelen en apparatuur voor massaconservering. Mede in het kader van de ontwikkeling van het Deltaplan Cultuurbehoud wordt momenteel door het ministerie van W.V.C. nadere gestalte gegeven aan de aldus omschreven algemene taken van het Rijk. Daarbij wordt geen strikt onderscheid in acht genomen tussen uitwerking in strikt formele en materiële zin. Dit meent de commissie althans te mogen afleiden uit de, in het kader van voornoemd Deltaplan recent door het ministerie uitgebrachte publikatie "Luchtverontreiniging en de aantasting van het papier", waarin ten behoeve van "beheerders van papieren cultuurcollecties" vuistregels zijn opgenomen op de aantasting van papier door luchtverontreiniging te voorkomen en te beperken.

Ook de studieopdracht van de commissie geeft op zich geen aanleiding om een dergelijk onderscheid te maken. Desondanks heeft zij gemeend in eerste instantie te moeten volstaan met aanbevelingen, die vooral gericht zijn op algemene normstelling terzake, een normstelling, die ongeacht het bestuurlijke niveau, deels in centrale regelgeving dwingend voorgeschreven zou moeten worden. Daarnaast is zij zich het nut bewust van (materiële) vuistregels ten behoeve van de beheerders voor de vaststelling van de nodige prioriteiten op het onderhavige terrein. Zij meent evenwel, dat het op dit moment nog weinig zinvol is om dergelijke concrete regels te formuleren, zeker als men het pleidooi van de commissie tot een geïntegreerde aanpak van de micro-selectie onderschrijft. Essentieel voor een dergelijke aanpak is immers de ontwikkeling van een of meer bedrijfseconomische modellen, een ontwikkeling waarnaar zij elders in dit rapport onderzoek heeft aanbevolen.

BIJLAGEN

- Röper, Michael   Planning, equipping and staffing an archival preservation and conservation service: a ramp study with guidelines (UNESCO, Paris, February 1989).

- Stadsarchief 's-Hertogenbosch   Beleidsplan restauraties en conservering ('s-Hertogenbosch, 1985 e.v.j.).

- Williams, Bernard J.S.   Implications for preservation of newer information media (in: Conservation in crisis; proceedings of a seminar at Loughborough University of Technology (London, 1987)).

Elementen voor een ontwerp-besluit inzake de substitutie van archiefbescheiden door andere informatiedragers.1. UitgangspuntTweede voorontwerp van Wet tot herziening van de Archiefwet 1962 (versie juni 1989)

Artikel 8: De zorgdrager is bevoegd archiefbescheiden te vervangen door reproducties, teneinde de aldus vervangen bescheiden te vernietigen.

Voor de vervanging van bescheiden die niet zijn omschreven in de in artikel 5 bedoelde lijsten, is een machtiging vereist overeenkomstig het in artikel 6 bepaalde. Deze machtiging houdt tevens een machtiging tot vernietiging in.

Artikel 10: Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden regels gesteld, die bij de vernietiging, vervanging en vreemding van archiefbescheiden in acht dienen te worden genomen.

2. Conclusies ex 1

- a. De beslissing tot vervanging van archiefbescheiden is een bestuurlijke beslissing; vakinhoudelijke advisering lijkt wenselijk, derhalve te realiseren krachtens a.m.v.b.
- b. De mogelijkheid tot vervanging in het voorontwerp is ongeclausuleerd voor wat betreft de soort/aard van de te vervangen oorspronkelijke bescheiden alsmede voor wat betreft hun "leeftijd"; in het gevorderde besluit van lagere orde (a.m.v.b.) dient een verbod tot substitutie van bescheiden van vóór 1850 te worden uitgewerkt.
- c. Afzonderlijke regels omtrent de duurzaamheid van de vervangende informatiedrager behoeven niet te worden gesteld. Dergelijke dragers zijn archiefbescheiden in de zin der archiefwet (art. 1, onder b., ten vierde, tweede voorontwerp). Artikel 22 van dat ontwerp stelt reeds, dat bij of krachtens a.m.v.b. regels worden gesteld met betrekking tot de duurzaamheid van door overheidsorganen op te maken archiefbescheiden;
- d. De "vervangingsregeling" dient voorts een algemeen voorschrift te bevatten, dat bij substitutie de gegevens "betrouwbaar, volledig, duidelijk en (dus) bruikbaar" worden vastgelegd; een afzonderlijk voorschrift m.b.t. de raadplegingsmogelijkheden van het substituuut is niet nodig;
- e. Van de substitutie wordt een protocol (feitelijk verslag en formele verantwoording) opgemaakt, dat, onder opgave van redenen, tevens dient ter compensatie van het bij de substitutie opgetreden informatieverlies.

N.B. Dit protocol is in feite de eindfase van het proces, dat begint met een "plan tot substitutie" dat o.m. aangeeft waarom gesubstitueerd wordt en volgens welke methode.

3. Samenvatting

In een besluit tot uitvoering van artikel 8 zouden de navolgende elementen kunnen resp. moeten worden opgenomen:

- a. de ambtelijke/vakinhoudelijke advisering over de vervanging als zodanig.
  - Voorbeeld (ten dele ontleend aan het bestaande Besluit "Algemene Richtlijnen"):
    1. Alvorens artikel 8 van de wet toe te passen dient overleg te hebben plaats gevonden over het blijvend belang van de oorspronkelijke archiefbescheiden voor de overheidsorganen, de recht- en bewijszoekenden en het historisch onderzoek.
    2. Dit overleg vindt plaats tussen:
      - a. een of meer personen, die geacht kunnen worden deskundig te zijn ten aanzien van de taak en de organisatie van het desbetreffende overheidsorgaan;
      - b. een of meer personen, die geacht kunnen worden deskundig te zijn ten aanzien van het beheer van die archiefbescheiden;
      - c. degene, die ingevolge de wet belast is met het toezicht op het beheer van die archiefbescheiden.
- b. de ambtelijke/vakinhoudelijke advisering over de te hanteren methode van substitutie ("betrouwbaar, volledig, duidelijk en bruikbaar").
- c. de protocolplicht.

Intrinsic Value in Archival Material

Staff Information Paper 21

National Archives and Records Service
General Services Administration
Washington: 1982

Intrinsic Value In Archival Materials

Introduction

The term "intrinsic value" has long been used by archivists to describe historical materials that should be retained in their original form rather than as copies. In 1979 the term gained particular importance for the National Archives and Records Service (NARS) as it began to consider possible large-scale replacement of paper records with miniaturized or other copies. To meet the challenge of distinguishing between records that need not be retained in their original form after an acceptable copy has been created and those that require preservation in the original, NARS established the Committee on Intrinsic Value. The Committee's work was three-fold: first, to write a comprehensive and broadly applicable definition of intrinsic value; second, to define the qualities and characteristics of records having intrinsic value; and third, to demonstrate application of the concept of intrinsic value in decisionmaking. The Committee completed a preliminary report in January 1980 and its final report in September of that year.

The Committee intended that its work should be useful for decisions relating to all physical types of records and manuscripts and should be relevant under varying and unforeseen circumstances. The Committee therefore sought first to establish the theoretical basis for the concept and then to be as specific as possible in identifying the qualities and characteristics of historical materials having intrinsic value. The Committee recognized that application of the concept of intrinsic value would be subjective and must always be dependent on trained archival judgment and professional debate.

Report of the Committee on Intrinsic Value

Intrinsic Value In Archival Materials

Intrinsic value is the archival term that is applied to permanently valuable records that have qualities and characteristics that make the records in their original physical form the only archivally acceptable form for preservation. Although all records in their original physical form have qualities and characteristics that would not be preserved in copies, records with intrinsic value have them to such a significant degree that the originals must be saved.

The qualities or characteristics that determine intrinsic value may be physical or intellectual; that is, they may relate to the physical base of the record and the means by which information is recorded on it or they may relate to the information contained in the record. Records with intrinsic value may be retained for either their evidential or informational value.

The archivist is responsible for determining which records have intrinsic value. Ordinarily this determination is made at the series level. As in all other archival appraisal activities, context is the key to making these determinations and context is normally best preserved by considering the entire series. The archivist, however, also may determine that certain individual record items within a series have intrinsic value, especially those items to be retained because of special physical characteristics.

Qualities and Characteristics of Records With Intrinsic Value

All record materials having intrinsic value possess one or more of the following specific qualities or characteristics. These qualities or characteristics relate to the physical nature of the records, their prospective uses, and the information they contain.

1. *Physical form that may be the subject for study if the records provide meaningful documentation or significant examples of the form*

Documents may be preserved in their original form as evidence of technological development. For example, a series of early press copies, glass-plate negatives, or wax-cylinder sound recordings may be retained. All records having a particular physical form would not be considered to have intrinsic value because of this characteristic; however, a selection broad enough to provide evidence of technological development would be considered to have some value.

2. *Aesthetic or artistic quality*

Records having aesthetic or artistic quality may include photographs; pencil, ink, or watercolor sketches; maps; architectural drawings; frakturs; and engraved and/or printed forms, such as bounty-land warrants.

3. *Unique or curious physical features*

Physical features that are unique or curious might include quality and texture of paper, color, wax seals, imprints and watermarks, inks, and unusual bindings. All records having a particular physical feature would not be considered to have intrinsic value because of this feature; however, an exemplary selection of each type would be considered to have such value.

4. *Age that provides a quality of uniqueness*

Age is a relative rather than an absolute quality. Generally, records of earlier date are of more significance than records of later date. This can be because of a historical change in the functions and activities of the creator of the records, the scarcity of earlier records, a change in recordkeeping practices, or a combination of these. Age can be a factor even with comparatively recent records. The earliest records concerning, for example, the development of the radio industry or of nuclear power could have intrinsic value because of age.

5. *Value for use in exhibits*

Records used frequently for exhibits normally have several qualities and characteristics that give them intrinsic value. Records with exhibit value impressively convey the immediacy of an event, depict a significant issue, or impart a sense of the person who is the subject or originator of the record. In these cases, the impact of the original document cannot be equaled by a copy.

6. *Questionable authenticity, date, author, or other characteristic that is significant and ascertainable by physical examination*

Some records are of doubtful authenticity or have informational content that is open to question. Although it is impossible to foresee which documents will be questioned in the future, certain types of documents are well known to have the potential for controversy and, if the original records are extant, handwriting and

signatures can be examined, paper age can be ascertained, and other physical tests can be performed. In some cases the controversy can be resolved by recourse to the original item (such as by an examination of the handwriting, the age of the paper, or the original negative of the photostatic print), while in other cases the item will not be conclusive but will provide the researcher with the best evidence from which to draw conclusions (original photographs of UFO's, for example).

7. *General and substantial public interest because of direct association with famous or historically significant people, places, things, issues, or events*

This criterion is not only the most difficult to apply, but also the most important in terms of the volume of records to which it could be applied. It could be used to justify preserving in original form almost all permanently valuable records because of their historical importance. On the other hand, if limited to records of unusual significance, it would be used to justify disposal of almost all original records. Archival judgment is the crucial factor in determining whether there is *general and substantial* public interest, whether the association is *direct*, and whether the subject is *famous or historically significant*. Generally, those series with a high concentration of such information should be preserved.

8. *Significance as documentation of the establishment or continuing legal basis of an agency or institution*

Agencies or institutions are founded and acquire or lose functions and responsibilities through the actions of the executive, legislative, and judicial branches of the Government. Records documenting these actions may be found concentrated in series or scattered in various series. They have in common the characteristic of documenting the shifts in function of the agency or institution at the highest level.

9. *Significance as documentation of the formulation of policy at the highest executive levels when the policy has significance and broad effect throughout or beyond the agency or institution*

Numerous records reflect policy decisions; however, most policy decisions have a relatively limited impact and reflect a relatively small area of authority. The characteristics that give policy records intrinsic value are the origin of the records at the highest executive levels, breadth of effect, and importance of subject matter.

Application of the Concept of Intrinsic Value

Records that possess any characteristic or quality of intrinsic value should be retained in their original form if possible. The concept of intrinsic value, therefore, is not relative. However, *application* of the concept of intrinsic value is relative; opinions concerning whether records have intrinsic value may vary from archivist to archivist and from one generation of archivists to another. Professional archival judgment, therefore, must be exercised in all decisions concerning intrinsic value. Coordination between units holding records within an archival institution also may be necessary. For example, members of units holding similar records whose form may be the subject for study (quality 1) should consult one another to ensure that an adequate but not duplicative selection of records in that form is preserved. Although the concept of intrinsic value may be easier to apply to older records, decisions concerning intrinsic value can be made for all records determined to have sufficient value to warrant archival retention.

Copies of records having intrinsic value may be made for necessary archival purposes, including use by researchers. In fact, the fragility, rarity, or significance of the records may require that researchers normally work from reproductions.

Records that have intrinsic value should be considered for conservation or restoration; however, the determination that records have intrinsic value is only the first step in a decisionmaking continuum for preservation activities. Priorities and order of preservation activities should be guided by additional factors such as significance and frequency of use, rate of deterioration, seriousness of potential future preservation problems, and efficacy and expense of available treatments.

Although records with intrinsic value constitute the core of the holdings that archival institutions should maintain in original form, institutions also must retain records for which archivally acceptable copies cannot be made. This report does not attempt to establish comprehensive standards for archivally acceptable copies. At a minimum, however, such copies should have durability and utility for research use and for duplication equivalent to the records in their original form. If adequate copies of such records cannot be made, originals lacking intrinsic value may not be considered for disposition. For example, because, at present, reproductions made from duplicates of audiovisual records normally are of lower quality than reproductions made from the originals, most audiovisual records should be retained in their original form. When copies with equivalent or superior quality can be produced from reproductions, the originals could be considered for disposal.

Some records without intrinsic value also must be preserved in original physical form because such preservation is required by law.

Following are three examples of the use of the concept of intrinsic value in the decisionmaking process as applied to particular series of records in the National Archives. In these examples, archivists first reviewed the series in accordance with the intrinsic value criteria. Second, if the records lacked intrinsic value, archivists then determined whether any statute required retention of the records in their original form. Finally, if the responses to the first two inquiries were negative, archivists examined the archival adequacy of the copies of the records. While archivists may not prepare formal papers such as those that follow, similar questions should be asked and answered for any proposed disposition of original records.

- I. RG 33. Records of the Federal Extension Service. Farm Labor Program. Prisoner-of-War Program. 1943-46. 1 ft.
Arranged alphabetically by State.

Correspondence regarding the needs, placements, and status of prisoners of war employed in agriculture. The records reflect the relationship between the use of prisoner-of-war labor and migratory labor from Mexico and the Caribbean.

.....

A. Intrinsic value criteria

1. Example of physical form? No. These are records in the usual physical forms of mid-20th-century records.
2. Aesthetic or artistic? No. These records are not visually interesting.
3. Unique or curious physical features? No. There are no three-dimensional materials or unusual bindings, seals, papers, or inks.
4. Age? No. These records are not unique in terms of age because there are many records from the World War II period, including records relating to POW's, among the permanent holdings.
5. Exhibit potential? Unlikely.

6. Authenticity? No. There are no doubts as to the authenticity of the records and no suggestion of forgery or other record tampering. There is no problem of signature or handwriting identification.
7. General public interest? No. Although the records reflect a significant issue in U.S. history (i.e., the treatment of POW's in World War II), the records are not used frequently, no significant persons are named in the records, and no significant events are recorded.
8. Legal basis of an agency or institution? No. These are records of implementation.
9. Policy at high level of Government? No. These are operating level records.

Conclusion: This series of records does not have intrinsic value.

- B. Are these records covered by a statute requiring retention in original physical form? No.
- C. Can adequate copies be created? Yes. The records do not vary in size, there are no problems of scale or color coding, and the ease of reference is not impaired by use of a reproduction. There is no privacy problem that would bar reproduction at this time.

Conclusion: The custodial unit can duplicate and request disposition of these records.

- II. RG 49, Records of the Bureau of Land Management. Public Land Disposals. Abandoned Military Reservations. 1818-1945. 60 ft.
Arranged chronologically by date of initial disposition or activity on the reservation land.

Executive orders, correspondence, title papers, plats, maps, blueprints, tracings, and printed items that document the General Land Office's role in the creation of military reservations from public lands and its responsibility for the disposal of reservations or portions of reservations abandoned by the War and Navy Departments. The records include information about goods and services available on the posts. Related records are found in other series of records of the General Land Office and among the general records of the Department of the Interior, the Office of the Chief of Engineers, the Office of the Quartermaster General, the Adjutant General's Office, United States Army commands, and the Office of the Judge Advocate General (Army).

.....
A. Intrinsic value criteria

1. Example of physical form? No. These are routine types of records of the Government in the 19th and 20th centuries.
2. Aesthetic or artistic? Occasionally. The cartographic and architectural items are usually utilitarian, although some have artistic embellishments.
3. Unique or curious physical features? No. There are no three-dimensional materials or unusual bindings, seals, papers, or inks.
4. Age? Yes. The pre-Civil War records concerning military reservations in the United States are small in quantity in comparison to the records of post-Civil War periods. In these files, pre- and post-Civil War materials are interfiled.
5. Exhibit potential? Yes. These records could be used for exhibits on military posts, exploration of the West, organization of the frontier, surveying, land disposition, military organization, and even autographs (William Tecumseh Sherman, Joel Poinsett).
6. Authenticity? No problem.

7. General public interest? Yes. Many military historians and enthusiasts use these materials; the Council on Abandoned Military Posts is particularly interested.
8. Legal basis of an agency or institution? No. These are records of the implementation of land acquisition and disposition policy, not the records of the establishment of the basis for the policy.
9. Policy at high level of Government? No. Although the records do contain significant correspondence from the Secretaries of War and the Interior regarding the implementation of land disposition policy, this correspondence does not document the making of policy.

Conclusion: The records have intrinsic value.

- III. RG 341, Records of Headquarters U.S. Air Force, Air Technical Intelligence Center, Wright-Patterson AFB, Ohio, Aerial Phenomena Branch. Three related series of audiovisual records composed of photographs (7,280), sound recordings (23), and motion pictures (20) from "Project Blue Book," 1950-67. 7,323 items.

Arranged by case number.

Audiovisual records in different formats created, acquired, or collected by the U.S. Air Force during its official investigation into the existence of unidentified flying objects (UFO's). There are photographs (35 mm negatives) of 21 alleged sightings of UFO's, including some photos recorded on roll film that show timed radar responses of the observed phenomena. The motion pictures (8 mm and 16 mm) are composed mainly of original camera footage (unedited) filmed by military personnel and civilians. The sound recordings were recorded or acquired by the Air Force and contain interviews with individuals claiming to have seen UFO's as well as sound recordings made at the time of the alleged sightings. Related textual records are in accompanying series of case files and project files of "Project Blue Book."

.....
 A. Intrinsic Value Criteria

1. Example of physical form? No. The forms represented are standard, common forms of audiovisual reproductions.
2. Aesthetic or artistic value? No.
3. Unique or curious physical features? No.
4. Age? No.
5. Exhibit potential? Yes.
6. Authenticity? Yes. The entire phenomenon of the history of UFO's and the controversy surrounding their existence, as well as questions concerning the purpose and function of "Project Blue Book," require that the original records created or acquired by the Air Force and deposited with NARS be preserved and available for research scrutiny, testing and examination, and verification. This is especially a consideration because audiovisual documents are highly susceptible to tampering and manipulation. There is continued speculation and public doubt about the adequacy of the "evidence" and the conduct and conclusions of the official investigation.
7. General public interest? Yes. The history of UFO's, although a specialized research topic, does have a wide-ranging and emotional interest and fascination to the public.
8. Legal basis of agency or institution? No.
9. Policy at high level of Government? No. These are operating level records.

Conclusion: The records have intrinsic value.

Bijlage 4.

Overzicht "Selectiecriteria Cultuurbehoud"

blz.:

1. Beleidsplan conservering en restauratie Stadsarchief 's-Hertogenbosch, hoofdstukken 3 en 4 (maart 1989) I 1-2
2. Eindrapport van de Projectgroep Normering materiële toestand archieven, hoofdstuk 7. Conclusies en Aanbevelingen ('s-Gravenhage, november 1989) II
3. Wet tot behoud van cultuurbezit, Stb. 1984, 49, en Besluit behoud cultuurbezit, Stb. 1985, 262. III 1-2
4. Samenvatting van de inleiding van drs. J.W.M. de Jong "De kunst van het selecteren/ het selecteren van Kunst" (Sigmond - symposium d.d. 31 augustus 1989; samenvatting gepubliceerd in N.A.B. 93 (1989), 305-307). IV 1-3

STADSARCHIEF 's-HERTOGENBOSCH

BELEIDSLAN RESTAURATIE EN CONSERVERING

.3. SELECTIECRITERIA

Gezien de omvang van de archieven en de geconstateerde slijtage en schade is het uitgesloten dat, bij de huidige stand van de restauratie- en conserveringstechniek, alle archieven kunnen worden gerestaureerd. Tegelijkertijd moet de vraag worden gesteld of het noodzakelijk is dat alle archieven worden geconserveerd of gerestaureerd. Na een lasten-baten analyse van de gebruikswaarde van de archieven in het Stadsarchief luidt het antwoord, onder een aantal voorwaarden, voor een gedeelte van de archieven ontkennend.

De tot op heden in samenspraak door archiefvormers, -beheerders en -gebruikers ontwikkelde selectiecriteria hebben tot doel onderscheid te maken tussen archiefgedeelten die voor tijdelijke dan wel permanente bewaring in aanmerking komen. Dat wil zeggen, voor vernietiging of eeuwigdurende bewaring in een archiefbewaarplaats. Volgens de gangbare opvatting hebben de laatstbedoelde archieven alle recht op éézelfde behandeling, zij het dat deze opvatting de laatste tijd schoorvoetend onderwerp van discussie wordt gemaakt.

De beleidsvrijheid van een gemeente is op dit terrein beperkt. De minister van WVC geeft in zijn 'Nota Archiefbeleid' (Tweede Kamer, vergaderjaar 1984-1985, 19068, nrs. 1-2) evenwel aan dat hij een aanpassing van de archiefwetgeving aan de technische ontwikkeling voorstaat.

De onderstaande selectiecriteria hebben geen formele betekenis. Wel kunnen zij worden gehanteerd voor de bepaling van een eigen prioriteitsstelling. Op grond van deze prioriteitsstelling kan dan, vooruitlopend op een te wijzigen rijksbeleid, een begin worden gemaakt met de uitvoering van het eigen restauratie- en conserveringsplan.

criteria van juridische aard

1. wie is de eigenaar van het stuk
2. heeft het stuk bewijskracht

criteria van inhoudelijke aard

3. is de informatie elders aanwezig
4. verlies van informatie bij overbrenging op ander informatiedrager
5. heeft het orgineel een bijzondere historische betekenis
6. hoe verhoudt de waarde zich tot die van soortgelijke archieven
7. kan met een steekproef worden volstaan
8. ouderdom

criteria van materiele aard

9. is conservering mogelijk
10. is conservering voldoende
11. is restauratie nu/nog mogelijk

.4. CATEGORIEËN

Na weging van de hiervoor genoemde criteria is voor elk der archieven (en soms voor onderdelen daarvan) een conserverings-, restauratieniveau vastgesteld.

Archivalia die eventueel voor restauratie in aanmerking komen vormen categorie A; archivalia waarvoor massaconservering voldoende is vormen categorie B en archivalia waarvoor conserverende maatregelen toereikend zijn vormen categorie C.

Voor de toedeling tot een categorie dienen de criteria:

categorie A

1. bewijskracht of
2. bijzondere historische betekenis of
3. niet te compenseren verlies bij overbrenging op andere informatiedrager of
4. informatie is elders niet aanwezig en met een steekproef kan niet worden volstaan.

categorie B

1. overheidseigendom of
2. te compenseren verlies van informatie bij overbrenging op andere informatiedrager of
3. met steekproef, gaat naar categorie A, kan worden volstaan.

categorie C

1. geen verlies van informatie bij overbrenging op andere informatiedrager of
2. informatie is elders aanwezig en behoort daar tot categorie A of B of
3. blijvende conservering is niet mogelijk.

7 Conclusies en aanbevelingen

1. Goede staat is een zodanige materiële staat van informatiedrager en daarop vastgelegde informatie, alsmede een zodanige materiële verzorging, dat raadpleging door onderzoekers nu en in de toekomst mogelijk blijft.
2. Exacte normering van de materiële toestand van archivalia met het oog op vaststelling van wat in goede en wat in slechte staat verkeert is - althans op dit moment - niet mogelijk. Het ontbreekt aan consensus en kennis over de juiste meetpunten, grenswaarden per meetpunt en de samenvatting daarvan in een eindoordeel;
3. De aanbevelingen van de projectgroep dienen gezien te worden als een poging het beleid te funderen op hetgeen uitgaande van de beschikbare ervaringskennis en vaardigheden praktisch haalbaar is;
4. Effectieve methoden ter behandeling van de te verwachten massale conserveringsbehoeften ontbreken nog;
5. Voor het registreren van incidenteel gesignaleerde schade en voor schade-inventariserend onderzoek van een (deel van het) archievenbestand is meting door middel van oppervlakte-waarneming zonder technische hulpmiddelen het meest geschikt;
6. Een desbetreffend registratieformulier moet voldoende elementen bevatten om de materiële staat in beeld te brengen en de meetpunten moeten duidelijk omschreven zijn;
7. Het formulier moet na adequate training gehanteerd kunnen worden door niet-restauratoren;
8. Voor het testen van de bruikbaarheid van het formulier is een proefproject nodig;
9. Een bestandsopname moet om praktische redenen niet integraal maar steekproefsgewijs worden verricht;
10. Voor het maken van een onderzoeksopzet voor steekproefsgewijze bestandsopname moet een afzonderlijke werkgroep worden ingesteld.
11. Om verantwoorde beleidskeuzes met betrekking tot conservering en restauratie te kunnen doen, dient te worden bepaald welke archieven en welke bestanddelen daarvan de hoogste intrinsieke waarde hebben;
12. De vraag moet worden beantwoord of het conserveringsbeleid landelijk of lokaal dient te worden bepaald;
13. Als basis van het conserveringsbeleid dient de hoogste voorrang te worden gegeven aan optimale bewaarcondities en materiële verzorging;
14. Per rijksarchief dient met het oog op mogelijke calamiteiten een rampenplan te worden opgesteld;
15. Voor het omgaan met archivalia door personeel en gebruikers moeten stricte richtlijnen worden geformuleerd en is toezicht op de naleving daarvan vereist;
16. De criteria met betrekking tot de materiële verzorging dienen tevens te worden toegepast bij de overname van archieven;
17. Apart onderzoek is nodig naar de aanwezigheid en de materiële staat van moderne papiersoorten van slechte kwaliteit, zoals doorslag- en stencilpapier en papier van 'oorlogskwaliteit';
18. Onderzoek naar de materiële toestand van niet-traditionele informatiedragers is in toenemende mate van belang;
19. Voor het maken van verantwoorde beleidskeuzes is nader inzicht in de interne vervalsdynamiek van informatiedragers noodzakelijk, alsmede kennis van de kosten van de verschillende conserverende en restaurerende handelingen;

WET van 1 februari 1984, *Stb.* 49, houdende vaststelling van de Wet tot behoud van cultuurbezit.

Art. 1. Voor de toepassing van het bij of krachtens deze wet bepaalde wordt verstaan onder:

a. beschermd voorwerp: een roerende zaak van cultuur-historische of wetenschappelijke betekenis die zelfstandig of als onderdeel van een verzameling voor het Nederlands cultuurbezit behoort te worden behouden en daartoe is geplaatst op de ingevolge deze wet te houden lijst of deel uitmaakt van een op deze lijst geplaatste verzameling;

b. verzameling: roerende zaken, die uit cultuur-historisch of wetenschappelijk oogpunt bij elkaar behoren;

c. — — —

Aanwijzing van beschermde voorwerpen

Art. 2. 1. Onze Minister wijst, de Commissie gehoord, roerende zaken aan als beschermd voorwerp door deze of de verzameling waarvan zij onderdeel uitmaken, op een lijst van beschermde voorwerpen te plaatsen. In spoedgevallen kan Onze Minister een voorwerp of verzameling op de lijst plaatsen voordat het advies van de Commissie is ingewonnen; tegelijkertijd wordt het advies van de Commissie over de plaatsing gevraagd.

2. Onze Minister stelt, gehoord de eigenaar en de Commissie, vast welke voorwerpen tot een op de lijst geplaatste verzameling behoren. Deze beschrijving van de verzameling wordt bij de lijst gevoegd.

3. Bij elke plaatsing op de lijst wordt de reden van de plaatsing vermeld. Slechts met toestemming van de eigenaar mag deze vermelding of de ingevolge de tweede volzin van het tweede lid bij de lijst gevoegde beschrijving van een verzameling een aanduiding bevatten van de naam van de eigenaar of een zijner verwanten dan wel van de verblijfplaats van een voorwerp of een verzameling.

4. — — —

art. 2 lid 1

Overheidsbezit zal bij voorkeur niet op de lijst worden geplaatst. Van de overheid en de daaronder ressorterende musea zal men in het algemeen mogen vertrouwen, dat zij voldoende verantwoordelijkheidsbesef hebben om het verdwijnen van eigen werkelijk belangrijk kunstbezit: tegen te gaan. Aangenomen mag immers worden, dat de overheden niet lichtvaardig (en zeker niet ongemerkt) zullen omspringen met het aan hun zorgen toevertrouwd cultuurbezit. Plaatsing van overheidsbezit zou de lijst doen uiddijen met vele voorwerpen, waarvan de eigenaren nooit met de wet in aanraking zullen komen. Uit doelmatigheidsoverwegingen alleen al past hier terughoudendheid. (MvT blz. 10.)

De gebruikte terminologie: „de Commissie gehoord“ laat onverlet de mogelijkheid dat de Commissie het initiatief neemt en uit eigen beweging een advies aan de minister uitbrengt. (MvT blz. 12.)

In Nederland zelf behoort op zijn minst datgene aanwezig te zijn wat van wezenlijk belang is voor het begrip en de kennis van de eigen cultuur. Dit geldt in de eerste plaats voor voorwerpen, welke hun oorsprong in Nederland vinden. (MvT blz. 2.)

Niet alleen de voortbrengselen uit ons eigen verleden, maar ook de banden in het verleden met andere beschavingen, de invloed van gedachten en voortbrengselen uit andere landen, zijn van belang voor het begrip van onze eigen samenleving in onze tijd. Een aantal van elders afkomstige voorwerpen heeft het beeld van de Nederlandse cultuur mede bepaald, bij voorbeeld voorwerpen die getuigen van de band die Nederland met een ander land heeft gehad of de verzamelingen die van oudsher in Nederland zijn verzorgd en beschreven. Natuurlijk kunnen zulke voorwerpen en verzamelingen ook voor de cultuur van het land van ontstaan van belang zijn. In gevallen van mogelijke uitvoer naar het land van oorsprong zal dan moeten worden bezien, welk belang overweegt. (MvT blz. 2 en 3.)

Veelal zal Nederlandse oorsprong eerder tot plaatsing leiden, maar ook voorwerpen van buitenlandse oorsprong kunnen door hun bijzondere relatie — van welke aard die ook zij — met de Nederlandse cultuur in aanmerking komen. De relatie zal dan echter duidelijk aanwezig moeten zijn. (MvT blz. 9.)

Art. 2 lid 3

zie art. 2 AMvB zie bijlage

Op aandringen vanuit de Staten-Generaal is in artikel 2 nadere inhoud gegeven aan de redeneering van de plaatsing op de lijst, zoals die krachtens artikel 6 in de derde kolom van de lijst dient te worden opgenomen. Uiteraard blijven daarbij de wettelijke criteria als de bijzondere cultuur-historische of wetenschappelijke betekenis onverkort het uitgangspunt.

Deze criteria worden nader uitgewerkt door te bepalen dat een voorwerp voor het Nederlands cultuurbezit behouden dient te worden met plaatsing op de lijst, indien het als onvervangbaar en tevens onmisbaar kan worden aangemerkt. Onvervangbaar is een voorwerp waarvoor geen of nagenoeg geen andere gelijke of gelijksoortige voorwerpen in goede staat in Nederland aanwezig zijn.

De onmisbaarheid dient nader met argumenten te worden onderbouwd, omdat de eigenaar van een voorwerp of verzameling niet met de bewijslast blijft zitten dat zijn bezit voor het Nederlands cultuurbezit best kan worden gemist. Van daar dat in het derde lid van artikel 2 een opsomming is gegeven van overwegingen die bij de vooming van het onmisbaarheidsoordeel een rol spelen.

De motieven, die bij de plaatsing op de lijst een rol hebben gespeeld, dienen in de kolom vii de redenen tot plaatsing te worden vermeld. Overgens dient in de kolom die de redenen tot plaatsing behelst, het op de lijst plaatsen van een voorwerp, c.q. verzameling, in alle gevallen in voldoende mate gemotiveerd te worden.

Ten aanzien van verzamelingen gelden in lijn met de zelfde criteria als hiervoor genoemde met dien verstande dat ook wanneer slechts één of meer onderdelen van de verzameling voldoen aan de criteria, en tegelijkertijd een integrere onderdeel van de verzameling vormen, de verzameling in zijn totaliteit op de lijst kan worden geplaatst. (Toelichting AMvB.)

BESLUIT van 13 maart 1985. *Stb.* 262 houdende een algemene maatregel van bestuur tot uitvoering van de artikelen 3, derde lid en 21 van de Wet tot behoud van cultuurbezit. (*Besluit behoud cultuurbezit.*)

Art. 2. 1. Een voorwerp is van zodanige cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis, dat het voor het Nederlands cultuurbezit behouden dient te worden en daartoe op de lijst behoort te staan, indien het als onvervangbaar en onmisbaar kan worden aangemerkt.

2. Onvervangbaar in de zin van het eerste lid is het voorwerp, waarvan geen of nagenoeg geen andere gelijke of gelijksoortige voorwerpen in goede staat in Nederland aanwezig zijn.

3. Onmisbaar in de zin van het eerste lid is het voorwerp dat tenminste één of meer van de volgende eigenschappen heeft:

a. symboolwaarde, waaronder wordt verstaan de functie van het voorwerp of de verzameling als duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen, die voor de Nederlandse geschiedenis van overtuigend belang zijn;

b. schakelfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van het voorwerp als wezenlijk element in een ontwikkeling, die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening der cultuurgeschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is;

c. ijkwaarde, waaronder wordt verstaan de functie van het voorwerp als wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst of wetenschap.

4. Een verzameling is van zodanige cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis, dat zij voor het Nederlands cultuurbezit behouden dient te worden en daartoe op de lijst behoort te staan, indien de verzameling als zodanig, dan wel één of meer van de voorwerpen, die er een wezenlijk onderdeel van uitmaken, voldoen aan het bepaalde in het eerste lid.

..... Het selecteren van kunst .....

Omdat bij de Rijksdienst Beeldende Kunst (in het vervolg aangehaald als RBK) de vraag of kunstvoorwerpen die geselecteerd worden, wel of geen kunst zijn zich niet voordeed, was selectie bij de RBK geen kwestie van leven of dood. Alvorens De Jong, hoofd van de afdeling Collecties van de RBK tot zijn be-roog overgaat, wordt even stil gestaan bij hergeen de RBK is en doet.⁴

De RBK is op 1 januari 1985 in Den Haag opgericht na een fusie van de Dienst Verspreide Rijkscollecties in Den Haag, het Bureau Beeldende Kunst Buitenland en de Nederlandse Kunststichting, beide in Amsterdam. De RBK houdt zich bezig met cultuurbehoud en cultuuroverdracht en beheert alle kunstwerken van het Rijk, in totaal circa 362.000 voorwerpen, die zich buiten de Rijksmusea bevinden. Naast het verzamelen, documenteren, publiceren over en restaureren van beeldende kunst om deze vervolgens voornamelijk aan musea in bruikleen te geven, organiseert de RBK veelal in samenwerking met musea tentoonstellingen en adviseert zij de minister van WVC. Uitgangspunt bij dit alles is de dienstverlenende rol die de RBK speelt ten opzichte van de musea en andere instellingen die zich met de presentatie van beeldende kunst bezig houden. Toen op 10 december 1984 het Koninklijk Besluit nr. 21 van kracht werd, zag men in één klap de weg vrijgemaakt voor de oplossing van wat als het grootste probleem werd gezien: de onbeheersbaar grote collectie (met name te wijten aan de instroom van werken, krachtens de Beeldende Kunstenaars Regeling (BKR) in totaal 220.000) in verhouding tot de beschikbare personele, materiele en financiële middelen. Het nieuwe KB voorziet in de splitsing van de totale collectie van de Rijksdienst Beeldende Kunst in voorwerpen van culturele waarde (252.000) en van bijzondere culturele waarde (110.000). Om de uitvoering van deze ingrijpende operatie administratief mogelijk te maken werd in het najaar van 1985 begonnen met de automatisering van het deel van de collectiedocumentatie dat betrekking heeft op de beheersgegevens. Daartoe werden de gegevens uit de inventarisboeken en de bruikleencontracten ingevoerd in de computer.

Omdat van de in totaal 362.000 in de inventaris van de RBK ingeschreven objecten bijna de helft is uitgeleend, zelfs buiten Nederland, werd besloten tot een zogenaamde administratieve selectie. Dat houdt in dat geselecteerd werd aan de hand van inventarisboeken, administratieve gegevens en foto's en dus niet door middel van het beoordelen van de kunstwerken zelf.

Een ander probleem betrof de BKR-werken, die door de enorme toevloed zo summier of zelfs in het geheel niet waren beschreven dat daarvoor een aparte selectiemethode moest worden ontwikkeld. Om te kunnen selecteren moesten uiteraard criteria vastgesteld worden aan de hand waarvan kon worden bepaald of een kunstvoorwerp van 'slechts' culturele waarde (CW), geschikt voor decoratie en representatie en zo meer, dan wel van bijzonder culturele waarde (BCW), gelijk te stellen met: van museale betekenis, was. Twee categorieën van selectiecriteria werden onderscheiden. Allereerst selectiecriteria die in principe subjectief van aard waren. Hieronder vallen begrippen als de artistieke kwaliteit, het historische belang, de onvervangbaarheid, de bekendheid, de plaats en de waarde van het object binnen het oeuvre van de kunstenaar, alsmede de plaats en waarde van het object binnen een ensemble en het kunsthisto-

rische belang van de maker. Het gemeenschappelijke kenmerk van deze begrippen is dat ze slechts in hun samenhang en tegen een ruimere context dan de 'Rijkscollectie' alleen gehanteerd konden worden.

De tweede categorie van selectiecriteria werd ontleend aan de gegevens uit inventarisboeken en de bruikleencontracten die in de computer werden ingevoerd. Het betrof hier de herkomst, de museale verblijfplaats, de taxatiewaarde en de vervaardigingsdatum. Met behulp van deze tweede categorie van criteria per afzonderlijke objectcategorie (schilderijen, beelden, tekeningen en prenten, meubelen etc.) kon als het ware een profiel worden vastgesteld waaraan objecten moesten voldoen om in aanmerking te komen voor de BCW-status. Al naar gelang de kwaliteit van de oorspronkelijke handmatige collectie en documentatie vond de uiteindelijke selectie op twee manieren plaats. De deelcollecties oude schilderkunst, toegepaste kunst en moderne kunst, voor zover niet afkomstig uit de BKR, werden geselecteerd met behulp van inventariskaarten met daarop een zwartwit-foto. De collectie BKR-werken werd met behulp van de computer geselecteerd. Aan de hand van een lijst van alle BKR-kunstenaars werd een selectie gemaakt in A (BCW), B (potentieel BCW) en C (CW). De resultaten van deze individuele beoordelingen leidden tot een intersubjectief resultaat: het werk van alle kunstenaars die tenminste een A-waardering kregen, werd direct de BCW-status gegeven. Al het werk van kunstenaars die geen enkele A- of B-waardering ontvingen, werd direct de CW-status gegeven. Terwijl tenslotte het werk van kunstenaars die tenminste één B-waardering kregen aan de hand van de inventariskaarten tijdens een aantal sessies handmatig en in teamverband door de interne medewerkers werd geselecteerd. De uiteindelijke resultaten van deze selectie op kunstenaarsnamen werden vervolgens ingevoerd in de computer en gekoppeld aan de afzonderlijke kunstwerken. Het resultaat van deze met beperkte middelen uitgevoerde selectie was als volgt:

CW + BCW		BCW
oude schilderkunst	3 500	3 000
toegepaste kunst	43 500	7 000
moderne kunst	255 000	40 000
- niet BKR	220 000	15 000
- BKR	35 000	25 000
fotografie	60 000	60 000
totaal	362 000	110 000

De Jong, die verantwoordelijk was voor de uitvoering, onderkent dat de bij de RKB gehanteerde selectiemethode zijn beperkingen inhield. In zijn conclusie pleit hij er dan ook voor dat selectie grondig moet gebeuren met middelen die in verhouding staan tot de waarde in culturele en financiële zin van datgene wat geselecteerd moet worden. Een team van kunsthistorici en andere kunstenaars zou de kunstwerken ter plekke op kwaliteit en vooral ook op de fysieke conditie moeten beoordelen.

Alhoewel de selectie zoals uitgevoerd door de RKK een eenmalige operatie was, voorziet De Jong dat wegens de op handen zijnde privatisering of op zijn minst een verdere verzakelijking ook de museale collecties niet de noodzaak van het selecteren zullen worden geconfronteerd.

De Jong beschouwt als positief punt de voortgaande automatisering die met name op het gebied van de geautomatiseerde collectie-informatiesystemen in woord en beeld meer inzicht in de samenstelling en het belang van collecties tot gevolg zal hebben. Zij kunnen leiden tot een betere afweging en een meer verantwoorde keuze.